د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبري قائل نه دے. خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرئې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ونېلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خواني بازار، پېښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخېل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکونکي دي

دکتاب نوم ________ د تحقيق په رڼا کښې

ليکونکے ________ مياں وکيل شاه فقيرخېل

د چاپ کال ________ ۲۰۰۲ء

کتابت ________ محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ________

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ________ سيد طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د خپل مور پلار په نوم
په ګور يې نور شه
د چا په دُعاګانو چې زهٔ دَ
دنيا په ښتون يم

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر	ليکه	مخ
۱ -	د تحقيق په رڼا کښې - يو عمومي تأثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همايون هما	۶
۲ -	د کريم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۲
۳ -	د سعيد خټک يو شعر	۳۶
۴ -	صديق څوک دے	۴۶
۵ -	ابراهيم څوک دے	۶۵
۶ -	نوم ورکے شاعر محمد سعيد او د هغهٔ قلمي آثار	۸۰
۷ -	پښتو کښې رو جبے منظوم طبّي لغت	۹۶
۸ -	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹ -	فقير جميل بېګ (جمال خانؒ) د شاعر په حېث	۱۲۸
۱۰	په تحقيق کښې د ماخذ اهميّت	۱۴۷
۱۱ -	پښتو نثري ادب	۱۹۰

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تأثر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق د ادب یوه کړکېچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لاره ده په دې کړکېچنه لار د تګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په مودو مودو دیوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې د یو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې اوګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد دیوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله خوارې او ښوارون په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځاے نه وړومبے کام اخستے وي په بس ته هم په هغه ځاے ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه نیوے شي چې ځي ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تیار وي د تحقیق د لارې خنډونو ته زړه نه بایلي، د حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښه په دونې تندې وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړے دے چې د تحقیق د کار د کوان والي سره

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ښيي چې يو تکنيکي عمل هم دی د تحقيق کار هله کټور ثابتېدی
شي چې دا عمل دده د پاره د جوړولارو په رڼا کښې سرته
ورسولی شي ځکه چې د تحقيق اوزار په کوتبي دليلونو،
قلمي مسودو، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د يو محقق د څېړنې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
دده لارې د نوو لارو د پاره د غورو فکر نوې نوې نکتې
رامنځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چېرې هم قطعي
او حتمي نه شي ګڼلې کېدی د تحقيق سره همېشه نوې مسئلې
راپيدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو د پاره ديوې رابطې کار ورکوي
ډېره اهم تکنيکي کار که چېرې د تحقيقي رسمياتو د پوښ کولو
نه بغېر وکړې شي نو دا رنګ نوي او محققينو ته د دغې تحقيق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېد وکښې ګرانې
پېښېږي او يا ورته ښيي او نه رسي او په نتيجه کښې د غه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سواره
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړې ده
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقيق کارانو د سرکاري ادارو د پښتنې او د لاس امداد
نه بغېر په يواځې سر او ښه په نېک نيتۍ د مقدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. ئې شمېره ورک قلمي نسخې
ئې مدون کړي او د پښتو ادبي تاريخ کې تياره کونټونه ئې رڼا
کړي دي. ځکه اوزيات د غه ټول تحقيقي کاوشونه د تحقيق
د پاره د تاکلي شوي اصولو او د سيمياتو په کنډه ډېره په
کرانه پوره نه خيژي. نو ځکه د عالمي سطحې د تحقيق معيار سره
سمون نه خوري او په دغې لحاظ زمونږ د پاره ډېرې کږه تر ډول
لوکوټي کړانه پرېوزي -

زمونږ په تحقيقي ادب کښې د داسې غير معياري تحقيق کړنې
شالونه بيا مونده شي - زه دلته د دغې شالونو د يو په يو
ذکر په ځای د دغې څه عقله دا مجموعي تأثر وړاندې کوم چې
په دغې تحقيقي کاوشونو کښې ډېر څه نخود وړاندې نه د يوې
تاکلې شوې مفروضې په بنياد په هر طريقه ښه په منسو به
بندې د پخوانيو نظريې رد مقصد وي په تحقيق کښې دا روېه
د دغې کار د بنيادي اصولو په ضد کنيلې کېږي ځکه چې تحقيق
د نيتونو تيرې نه مني - د تحقيق په لاره د زړو نظريو رد
څه شجر ممنوعه نه ده، خو د دې رد د پاره نېک نيتي بنيادي
خوښتنه ده - د غه ترديدې نکتې که څرې د تحقيقي سفر
په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقيق د
يو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنياد کړي نو د څه مصلحت
کوشش له څخه د هغې نه ډېره د بنيادي اصولو نه خلاف خبره ده -
په تحقيق کښې دستاويزي ثبوت د اهميت وړ وي او عقلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

ولاشل ثانوي درجه لري - که چرې د انصاف په نظر ووکتے
شي او زموږ د دانه تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغې بنیادي
اصولو په رڼا کښې او سنجول شي نو په دغې پیمانه به زموږ
د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو
ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځای
څکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره
کوم اصول منضبط کړي شوي دي هغه دُمره کلک نهٔ زور او روا
دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې
هیڅ ګنجائش نهٔ پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قدرونو
کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم د غه پاخهٔ اصول د
نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یو لویه
برخه ئې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیاد کار
ورکوي نو که چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت
د سنجولو هم د غه بنیاد او ګرځولی شي نو د تحقیق پرې معیاري
کیږي هم او مستند کیدے پرې هم شي ځو زموږ په تحقیقي
ادب کښې یکار او ستے روایتونه نهٔ سند لري او نهٔ تسلسل
او د غې رویې زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري
کړې ده - د دیو دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې
لیکلې شوې مقدمې د دغې رنګ شالونه دي چې د تحقیق د
اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د وختونو اهم ضرورت دے-

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو د تحقیقي ادب دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو، زمونږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوے تحقیق د معیاري کولو دپاره په انقلابي بنیادونو کار ډیر ضروري دے او دغې اهم کار دپاره، دداسې زلمو ضرورت دے چې هغوي په یوه لېونۍ جذبه تحقیق د ځېل ژوند مشن اوګڼوي او د پښتو د فخر وړ قامي تاریخ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او دغې ادب ارزښتناک آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلې شوې اصولو په کسوټه پوره کیدو په بنیاد هر ځائے او هر چاته قبول وي او د هغې په نتیجه ځېل پردو هیچا ته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کیږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د غه رنګ زلمو څخه یو کیدے شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې وئیلي دي چې تحقیق دپاره، د زړه زور" بنیادي شرط دے نو وکیل شاه لخېږه زلمے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو اندازه لګي چې د زړه زور ئې هم ښه زیات دے او هغه دغه توانائي د تحقیق غوندې زړه سترې کارته په کومه لېونۍ جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموری سبب اوګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د ځېل کول د نورو لیکوالو پشان ئې په یو وخت د ادب په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

ټیپارلسو پېړو پېښې نهٔ دي ایښي او په یوه خله د تحقیق، تنقید شاعرۍ افسانې او ډرامې په تورو کښې یو کې نهٔ وهي مېلکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقیق میدان خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې صنف کښې یې خپلې هلې ځلې جارې ساتلې دي د خپل دغې ذهني استقامت په داده یې په کال ۱۹۹۷ کښې د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان چې د ژوند زمانه یې ۱۲۱۰ هـ نه ۱۲۹۳ هـ تر منځه اندازه کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو یې د خپلې یوې درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه دغه مقدمه که یو پله د میاں حمدالله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات فراهم کوي نو ورسره د هغهٔ د وختونو په هغې پېښو هم رڼا غورزه وي چې د پښتونکو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر امکاني بورجلوتو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم او فن ډېره کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن دره پوره کار ممکن شوے نهٔ دے. د علم و فن د دغې خودو ورو دا تړو له مخه، تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے یو هغه خلق یو روغ علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته ځ لاندې وتو په ځا ے د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

چې یې هلې ځلې جارې ساتي میاں وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې
ضرورت ډېر ښهٔ پوهه دے نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په
عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د خټکو په قامولۍ کښې د خپل
جدّ امجد میاں جمیل بېګ (۱۰۲۴ھ - ۱۱۱۶ھ) او د هغه کورنۍ چې په
فقیرخېل میاں کانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د
پلټنې او بررسي خصوصي، ذیلي ځانګه (SUB BRANCH)
خوښه کړې ده. د میاں حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې
مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ورومبۍ نمونه ده
او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغهٔ پوره سې څه ده چې د هغې
په لسو ییکو نو کښې شپېږ مضمونونه د سعید خټک یو شعر، صدیق
خټک دے، ابراهیم خټک دے، فقیرجمیل بېګ د شاعرۍ په حېث،
خوشحال خان خټک او حکمت او په پښتو کښې بهي منظوم طبي لغت هم
د هغهٔ د خوښې د تحقیق د دغه ذیلي ځانګې سره تعلق لري. میاں
وکیل شاه په دې حقله زهٔ ډېر خوش بخته کېږم چې هغه د تحقیق
د طبعي رجحان سره د پښتو دیوې د رڼې علمي کورنۍ سره تړون لري
او بیا هغه خپل صلاحیتونه دیو نسلي تفاخر د احساس لاندې
او د قام ولۍ په یوه ښونې جذبه د خپل قام د پیاوړو شارنو
د تعارف او د هغوی د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف
کړي دي.

ښکاره دا ده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي څېړه ډېره
دا پا ندې د نوستونکو مخې ته راغلې وے، ځکه چې هغه د دې کتابت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره پوکال آګاهو راکړې وه خو زه په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د یک لوست څه نورهنګامي کارونه هم راپېښ ا کېدل نو ځکه د دې کتاب اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې درنه تحقیقي څېړونکي زما د یک رښتونېخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوږ روح حساس طبیعت باوجود – تر ډېره اوږدې مودې پورې سا رابندکړه او په یو برخورداران احترام یې په زغم زما یک ته انتظار اوکړو – سره د ډېره هسیارتیا زه نه شم ویلې چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه د دې ډېره زور او په خوارۍ ډیکې علمي او تحقیقي کاوش د پېژندګلنې او د هغه د ډېره اوږد انتظار څه حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره ویلې شم چې زما دا نیمګړې شان یک به د تحقیق په ډګر د هغه د خوارۍ او د شوا خون نه ډک زړه ستړي مزل یو بې پلوه منښه ضرور او منلې شي –

د تحقیق په رڼا کښې – کومه کتابت شوې مسوده ماته راکړې شوې ده په دې کښې تردې وخته لس تحقیقي یکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو شري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو یکونونه پرته لکه چې وړاندې ذکراوشو شپږ مضمونونه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقیرخیل میان کانو د علمي کورنۍ د ځینو شاعرانو د ژوند د پېلتنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل تېر د مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د یکو نو په بنیاد موږ د وکیل شاه په حقله ښه په ډاډ ویلی شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارانو کښې یو داسې خواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته په ډېر شو اخون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښه په پخو دلیلونو او د دستاوېزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي چې د هغې په سلوکښې تر هغې هیڅ څه باک نهٔ ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو پخو دلیلونو او په مستند دستاوېزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نهٔ وي -

د تحقیق په دنیا کښې دا غونډ کړي شوي کم او زیات تر یکو له وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه هیڅ څه یک نهٔ دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوې دي - او زما په خیال نوم ورکي شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر - صدیق څوک دے ابراهیم څوک دے او په پښتو کښې یو ښې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکیل شاه داسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پېشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوو نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه د کوشش وې چې هغه د خپل تحقیق د پاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخوانۍ ادب تیارې کټونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې رامنځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شنونۍ نهٔ دې وهلې بلکه بنهٔ په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوی پښکي بل کړي په دې لړ کښې هغه د ګمنوزرو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته په خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف اولاته د ستې چې د کریم داد ابن امون درونن د وا صلتا ملحق نوې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چا په حقله ډېر نوي تحقیق کاران د څهٔ مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي ـ زمونږ ژلمي محقق د ذکرشوي الفناني د یوې خطي نسخې په بنیاد ستاړلے شارح په ورومبي ځل د مجهوریت د تیرونه په ترابهر کوُولو د اخون درویزه د اولاد ځني ثابت کړے دے ـ

"د سعید خټک یو شعر" د سرخط لاندې په خپل یک کښې وکیل شاه د پښتو د ستر و تحقیق کار انو همېش خلیل او صدیق الله رښتین د هغه د یو شعر نه اخذ کړې دا نتیجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نبغ په نیغه په رد کوُولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعید خټک د دې شعر

ـ خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
دد پو درپو ورو نو تو کي هم ښکلي دي

په دویمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے ـ

د وکیل شاه په خیال د خان نه مراد دا که چې ښکاره ده خوشحال خان خټک دے چې د خپلې کورنۍ ټولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان یاد کړے دے خو په دویمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نه ده بلکه دا د هغه د دې ورونه میان جمیل بیګ، شمشیرخان او میربازخان یاد کړي شوي دي ـ د میاں جمیل بیګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان خټک د دوه نورو ورونو د ادبي حیثیت په حقله څه دستاویزي ثبوت منځ ته نه دے راغلے خو زمونږ د ژلمي محقق قیاس د هغه د دلیلونو په رڼا کښې د یقین بریده ته ورنږدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دې لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه د زړې نظریې
په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دهغه دا نوې نکته
خصوصاً د خوشحال خان خټک د وروڼو شمشېر خان او میرباز خان د
شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره
د غور و فکر نوې لارې پرانزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - د یو نوعیت
دوه جدا جدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق د دغې دواړو خواتو
نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک خپل
کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نومونو د دغې دواړو شاعرانو
د ژوند حالات او زمانه، د وختونو په تیرو کښې ورک پاتې شوي
دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله خپلو لیکونو کښې
دیو بل نه متضاد رائے وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو
هم د څه کوټلي تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځائے
ځائې او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي
ویلي وکیل شاه وروستے محقق دے چې د دې په شواهدو او
د خپل قام د دغې دواړو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي
هڅه د هغوي د کلام د داخلي شهادتونو په مدد که هغه ورته
هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه
وائي یوه کوټلې رائے قائمه کړې ده او د بنه پخو دلیلونو په
بنیاد یې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغهٔ د حبیب
امجد میاں جمیل بیګ زامن دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ږومبۍ منظومه طبي لغت د سرخط لاندې یک کښې دا انکشاف شوی دی چې د هغه په لاس را غلې د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې ومړومبۍ منظومه طبي لغت دی او دا لغت میاں تجمل شاه فقیرخیل تصنیف کړی دی څوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمد الله فقیرخیل زوی شو دی.

نوم ورکی شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ابک خیل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ ه تا ۱۳۱۱ ه) چې د مردان د کاټلنګ په علاقه کښې د اودیګرام نومې کلي او سید د نکې د ډونډ اوکار په حقله یو ډېر معلوماتي مضمون دی، په څپل دې یک کښې میاں وکیل شاه، دا انکشاف کړی دی چې میاں محمد سعید ابک خیل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دی چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د ښهون د جذبې او په هغوئ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقیق په رڼا کښې را غلي چې د کوموییکونو ذکر او شو په د نغې هر یو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوی دی او څه داسې نظریه مسئله او نکته را وړاندې کړې شوې ده چې په هغې د مزید تحقیق امکانات شته دی - په کتاب کښې څنې داسې لیکونه هم شته د ذکرشوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه لیکونو کښې د پښتو نثري ادب د موضوع په اعتبار یو معلوماتي لیک دی

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

څو اندازې تدریسي دے. د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پیشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا یک نور هم وقیع شوے وُ.

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ناې مضمون کښې د تحقیق د فن دیو بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلي شوي کتابونه د ډېرې معلوماتي خبرې راټولې کړے شوي دي ددې یک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو څنې ښېپله هم ښهٔ خبر دے او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي.

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ د شاعر په حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دوارو ستړو ستورو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي، د میاں جمیل بېګ په حقله لیکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دغې بې غوره پیاتې شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندے شي.

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدر د ټاکلو کوشش کوؤم. د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه، د شاعرانه

اړو پېچ نه عاري صفا ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طريقه ضروري وي. - د تحقيق ژبه رنګين بياني نه رغمي او نه شاعرانه صنعتونو ته پاتنه داره وي ځکه چې دا سې د ژبې نه معنويت او صنعت ګري د تحقيق مقصد ته په رسېدو کښې ګران والے پيدا کوي او اهداف ئې ګړوډ يا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقيقي نوعيت هغه يکونه زيات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځائے تحقيق ته پاملرنه شوې وي په تحقيق کښې د ژبې تيقن بنيادي اهميت ضرورلري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په خپل کار د ژبې يقينيت تاثر ورکوي. - البته په تحقيق کښې د هم چو ما ديګرے نيست په شان فرعون رنګه دعوې او يوه تحکمانه رويه هم د تحقيق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. - تحقيق کښې هر څو يو زړه ستړے او پېچيده عمل دے نو د تحقيق مواد د پېشکش د پاره مناسب يک ډول (PROSE STYLE) ځان ته يوه ګرانه مسئله ده او د دغې چل دا لاندې کولو د پاره يوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

مياں وکيل شاه فقير خيل دلېے دے، د تحقيق کړکېچنه لار هغه ځان ته پخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوي نوي موضوعاتو په لټون خپل تحقيق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري - او د دې د پاره چې هغه کوم يک ډول خپل کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

به نور هم صفا او ساده شي. زموږ د دې محقق د يو بنيادي تکنيک د تمهيد طوالت دے چې په کښې هغه ديو ې خبرې په تکرار او ديو ټکي د متن اد فاتو په پر له پسې راوستو د اکوشش کوي چې د خپل تحقيق بنيادي نکته د لوستونکو زړه او ذهن ته ورسوي، کله ناکله د هغه د يو په تکراري اسلوب د ټکو په معنويت کښې فرق پيدا شي خو د تحقيقي نکتې د اهميت په وجه مفهوم ئې بيا هم ذهن واخلي. د تحقيق په دنيا کښې د دا غلي ليکونو د ټولونه غټه خوبي د محقق نيک نيتي ده. د هغه رويه (*approach*) صحيح او د تحقيق هدف او مقصد ئې مثبت دے. وکيل شاه په تحقيق کښې د نيمګړتيا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظريه او نکته بنه په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زير تحقيق نکتې، نظر ئې او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زيات د خپل هر تحقيقي يک په ختميدو په د غې موضوع د مزيد لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په دنيا کښې زه بنه په داد وئيلے شم چې ميان وکيل شاه فقير خپل د دوران و خت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقيق د شعبې يو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقيق په دنيا کښې د خپل نوعيت يو معلوماتي کتاب دے.

پروفيسر ډاکټر محمد همايون هما

هسکه مينه شيخ ملتون - مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه اود هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوی لوی عالمان شاعران محققین مؤرخین تېر شوي او په دغه مختلفو دورونو کښې ئې ځان له ستر مقامونه موندلي په دغه دورونو کښې دویم دور دے چې په یولسمه او دولسمه صدی هجري باندې محیط دے په دغه دویم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادیږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کېښو او بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او د دې کتاب په رد کښې د دویمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام وموندلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ذریعه موږ د دین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت او رښودنه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په دینې او عرفانې لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه زوے اخوند کریمداد هم لوے علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵ھ کښې زیږیدلے وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲ھ کښې شهید کړے شو او په کانجو سوات کښې یې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو د دهٔ ډیر تصنیفات دي چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې "الف نامه" زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلي د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفی محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلي خو دې نه مخکښې د الفنامو روښانې شاعرانو بنیاد ایښودے دے چې په هغې کښې دارزاني - مرزا انصاري - علی محمد مخلص - دولت لواڼي غوندې لوي لوي شاعران شامل دي -

اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې دا یې د مخزن سره یوځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګوان او محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه " په صفحه ۱۸۴ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

هر توري په يو بېت يا بېتونو کښې تشريح کوي د حروفو
دغه ډول اسرار و ته توجه لرل په ځينو مذهبي او عرفاني
لارو کښې يو اصل ګڼل کېږي -

د مثال په توګه مونږ دلته د کي پسمداد د الفنامه د بېلو بېلو توحروفو
د يو يو شعر نمونه وړکوو. لکه

الف:- اے طالبه الف يو ګوره له فيمه
ددې دواړو معنیٰ هيمه
ب وجود ظاهر په بې شه
عين هغه عکس هوۓ شه
ت توحيد دې سته ګوره
چې جلوه کا نور د نوره
ث ثبوت دے د ذات دے
کل د اغير ثبوت د لات دے

دغه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې يو تفصيلي کلام
ليکلے شوے دے د کيپمداد د الف نامې شرح ليکلې شوې ده چې
درېو کسانو ليکلې ده. يوه شرح د حاجي عبدالله رح قصوري "کلمات
الوافيات" ده دوېمه د حاجي بهادر کوهاټي رح "مفتاح الدقائق" ده
او درېمه شرح د عثمان ده ددې درېمې شرح په باره کښې د
افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل صيب د خپل کتاب "د هند
د کتابخانو پښتو خطي نسخې" په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن
سرخط لاندې ي ليکي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ددغې شرح په پیل کښې د کریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د الف نامه شرح را غلې او تر الف نامه وروستو يې د مخزن څنې نورې کښې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه کښې د کریمداد الفنامه د "ن" تر پښتې پورې را غلې ده او نوره برخه يې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح په پارسۍ ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نه لري چې د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې د عثمان نوم را غلے او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړے خو باوري پرې نه يم -

او بیا ورپسې ددې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هم دا مطلب لیکي -

موږ ته د کریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې دي چې دغه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته او په پای کښې دا غلي دي -

" الهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د اشارې په توګه معرفي کړے دے خو باوري پرې نه يم -

او بیا يې ددې عثمان باره کښې د خپل بل یو کتاب چې ذکر يې مخکښې را غلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاوونه" په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي

(روانشاد قاضي محمد عمران خان ټونکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۶ء)

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب گمان عثمان نومېږي او د شرح په
پای کښې را غلي "الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن دوې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا څو وود الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلې متعلق د گران زلمي
هیوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هیوادمل صیب د دې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل د کسرم
روکړے شي چې زما د غه لیکو سره نور نوي معلومات را برسېره شي.
او دا لیکل به هم د دغې شرح په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هیوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د گران هیوادمل صیب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث او گرځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نهٔ ده هم د غه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې دِ ماسره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هیوادمل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په د غه شلېدلې پاڼو کښې
د مطلب دغه پاڼې موجود دي په کومه سره چې مونږ پرې خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په ښهٔ ډول سره وښيلې شو چې ددې شرح شارح عثمان دے او دګوان سر محقق هېواد مل صيب هغه شک په يقين کښې بدلوي چې واقعي عثمان ددې شرح شارح دے ددې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس پورې او ليکلو په کوم کښې چې دا وي يعنې حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څهٔ اسباب دي چې دا شرح او ليکلې شوه دوي ليکي -

سيد علي ترمذي قدس الله سره العزيز با خون عاجى البدعت و يقيم السنت عارف بالله درويزه رسيده بود نور رحمت الله عليه و ازين با علم رباني شهباز لا مكان نيے محقق اخون كريمداد عليه الرحمة رسيده است او به نور عالم وحدت معنى سيى حرف را بر زبان افغاني بيان كرده و آن معني هما حقائق و معارف الاهي بودند و آن حقائق و معارف الهي روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتياج به شرح ان معاني افتاد كه معنى آن سيى حرف واضح در روشن شود به طالبان حق اين يك سبب شرح شد و ديگر سبب شرح اين است كه بسيار مومنان طالبان انسان واصل حق اند براي آنكه آن انسان واصل حق ما را بحق وصل كند و آن انسان واصل حق پوشيده است بحكم اين حديث قدوسى اوليايي تحت قبايي لا يعرفهم غيري پس تصنيف شد اين شرح كه پوشيده نيست پس بدست هر كسے كه اين شرح رسيد و اين شرح را از اول تا آخر در مطالعه آورد به كرامت مرات و آنچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دا وو هغه اقتباس د کوم نه چې معلوم شو چې حافظ عثمان د دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخر کښې "الٰهی تو حافظی محفوظ کن عثمان" کوم الفاظ لیکلي او ګوان هېواد مل صیب د دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح یاده وي او س نو د دې نه واضحه شوه چې نهٔ یواځې په دې الفاظو لیکلو بلکه په دغه ذکر شوي د مقدمې اقتباس نه خو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا شرح لیکلې - سکه چې څرګنده وشي شوي دي چې د کوم چا د الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافیات او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح ته نوم اېښودے دے ولې به هغه اقتباس را واخلو په کوم کښې چې د دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي لیکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق بامیدانکه حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند این کتاب او عمل کند این کتاب را به سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین معنی است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق" دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے چې اول باب د علم توحید دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بر ان عمل کرد و مداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه
و تعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بحق وصل کند به سبب
انکه وسیله بحق علم و عمل است پس سبب این شرح علم و عمل
حاصل کرده و وصل حق عبارت از کم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب د ډیکلو داده چې په دې د خدای پاک پېژندنه
اود حق دنیا وه اود اهرڅه د دې دپاره د عمل اود حق د پېژندنو
او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي
او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح اورسي
او نورو خلقو ته هم د فائده اود عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه
ډېره تفصيلي ده ځو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د
ګران محترم ذلمي هېوادمل صيب هغه شک چې عثمان شارح دے
اوکه نه په یقین کښې بدلیږي هغه به د لته راوړم چې هغه
دارنګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار
این شرح و سبب عمل این شرح این بنده ذلیل راکه از هستی
خود بریده است و به هستی حق پیوسته است و خاکپایئ
دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد
کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیے شود و بدیدار خود مشرف کند

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځاځ په ځاځ هغه حصې او ليکلې د کومې نه چې نورې معلومات موږ ته تر لاسه کېږي او کېدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څۀ داسې وي څو ترکومه چې ما دا اوکتله نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خيالات يک دي ددې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کېږي چې د بسم الله الرحمٰن الرحيم نه پس ليکي۔

ای طالبه الف يو کوره له فيمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طريقهٔ طالب اين است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن ووجود صفات حق را ثابت کن پس اذاں وجود وذات وتمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ......

دغه شان ددې شرح په پای هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هېواد مل صيب په خپلو کتابونو چې ذکر يې په دې مضمون کښې راغلے ليکلی څو د لته د غه آخرينې اقتباس ليکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوئے خدائے شکر ادا کړي۔

الحمد الله علی اتمام حمدا دايماً بدوام الله تعالیٰ والصلوٰة علیٰ نبی محمد سيد العالمين صلوٰة مُسْتَمِرَّةً باستمرار الله تعالیٰ الٰهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشی را از ديدن غير حق درهر دوسرائے بحرمت نبی محمد سيد الکل مع الکل صلی الله عليه وسلم بعدد معلوم الله تعالیٰ و معدود الله تعالیٰ و

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علیٰ تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روزجمعه این کتاب
با ختتام رسید تمام شد -

د ا اقتباس مادلته په دې وجه درج کړو چې محترم هیواد مل
حبیب کوم اقتباس د تیونکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو کښې څهٔ لږ ډېر فرق دے لکه په هغې کښې "توحا فظ محفوظ کن عثمان ترا ازدیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د ډو ترا" په ځائے عشی را ازدیدن د غه شان په هغې کښې "در هر دوجهان" لیکلي او په دې نسخه کښې "در هر دوسرائے" یک دے -
د غه شان د کتاب د لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې بتاریخ شهر شعبان روزجمعه این کتاب باختتام رسید لیکلے شوے چې میاشت او ورځ ترې معلومېږي خو کال ئې نهٔ دے لیکلے -

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي نو د عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه شروع کېږي چې د دغې سرنامه دا رنګه ده -

بسم الله الرحمٰن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسله عالیه قادری بر مجاهدات شاقه آنحضرت نگاه کن و برکات ان حضرت که بمنزله آب حیاتند کوشش دل را پیوسته دار که آنحضرت چه میفرمایند -
اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هردو نمی بودند تقریب حق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام نفقه کن پس ازان اعتزاز کن ازانکه هرکه عبادت خدائی عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بودکه سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نيشته چې دے د کوم ځائے دے نوګوان محترم زلمي هیواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل يو کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبياتو د ايجاد او ودې پړاو نه" کښې ليکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه رح اولاد کښې دے او بيا دا هم ليکي چې په تهو نک کښې د عثمان شرح مايدلي کتښې او دا شرح د اروا ښاد قاضي محمد عمران تهونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زموږ د خاندان سره تعلق لري او کوې دې دا رنګه صلاوېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحليم زوی دے او دد غه عبدالحليم په زامنو کښې دوه تنه ياد شوي يو عمران او بل عثمان -

ددې بيان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے ځوکه موږ دې اضافي عبارت ته غور او کړو نو موږ ځه ناځه اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زه ځه وايم د عثمان متعلق نو دا زما خپل يو سوچ او تحقيق کېدے شي دا ځه حتمي خبره نه ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ پدې په دې يوه نيمه کوښه سوچ اوکړو نسکه چې وائي -

> پس اى غلام قادرى اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه انحضرت نگاه کن .....

نو دا سې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او د غه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله قادريه سره تعلق لري نسکه چې ارواښاد عبد الحليم اثر افغاني صېب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پير بابا عليه الرحمة د ښه نه لاس نيوه کړې ده چې بيا روستو هغه يې خپل خليفه او ماذون کړو په څلورو طريقو يعنې قادريه - سهرورديه - چشتيه او کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو دا سې معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادريه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال د دې تعلق ساتلو وجه د نيکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکهٔ کوم چې د الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يا دې په دوسره د کسان محترم زلمي هېوادمل صېب هغه شک چې عثمان بن عبد الحليم بن عبد الله اخوند درويزه په اولاد کښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

عمران خان ټونکي د غه خبره ردکوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې
دے. وس ددې شرح باره کښې به لږ ليکل وکړو. دا شرح په توره
سياهي په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي
هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کويمداد
په محقق سره ياد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م"
الفاظ په سره سياهي ليکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره
سياهي ليکلې د پانو شمير ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ډبه پارسي
ده کاغذ ئې ډبل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه
وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پانو کښې ليک دي.
ددې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق کران زلمي هيوادمل
صيب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې
کتلي او لا تر اوسه په دې سمه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم
په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصل مقدمه لري
ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا وپېژنه شو چې عثمان ددې شرح شارح
دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او دکران هيوادمل صيب
دورکړې شوي شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه
مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري
په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "واصلة الحق" ا ښودے دے د غه
شان د کويمداد الفنامه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" او د حاجي
بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "واصلة الحق" په نوم نو شرح
شرح معلومې شوې دا وو ددې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدرمنو

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو دپاره د تحقیق موجب اوګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هیواد مل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۸ ه ش -

۳- هیواد مل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۷۸ م

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۶۹ م

۶- افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه او روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَسعید خټک یوشعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته څه ورکړي دي هغه په پښتو ادب کې پوره لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نومیالي شاعران ـ لیکوال ـ ادیبان ـ عالمان زېږېدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا ګڼلی شي او وروسته بیا اشرف خان هجري ـ عبدالقادرخان، سکندرخان خټک ـ صدرخان خټک ـ ګوهرخان خټک وغیره او دغه شان د خوشحال د ورونو نه فقیر جمیل بېګ ـ د هغوي زامن محمدصدیق، محمدابراهیم وغیره او دې پسې نور نسلونو کښې په دغه نږدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړې ده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوی ـ چې دیوان یې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صېب چاپ کړی دی او دا یې لویه کارنامه ده ـ د سعید خټک متعلق ځینې محققینو خپله رایه قائمه کړې چې دی د افضل خان خټک زوی دی ـ او ځینې محققینو یې په دلائلو سره رد کړې ـ

دا ځانله یو تفصیلي بحث غواړي که لوی خدای ته منظوره شوه په دې به بحث کوو ـ د سعید بابا حالات په تیارو کښې پراته دي تر اوسه پورې چاته هم د ده د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هرڅه د قیاس په تله تللي او چې څه هم څه لیکلي بس هغه سند ګڼلي شوي. حالانکه تحقیق ډېرې ډېکار دی چې د دغه لوئے شاعر متعلق معلومات را برسېره شي که څه نور هم څه معلومات نه وي نو ډېکار ده چې د ده د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دے. کښي د غه شان به ئې څوک د افضل خان ختک زوی یاده‌وي او څوک ئې د چا بل چا ځکه چې اکثر زمونږ د څېړندوالو ته د چا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نه شي نو افضل خان ختک خو چرته تللے نه دے زر به ئې د هغه زوی کړي ولې ډېرې سرخوږ کړي چې لا دیوان به ئې ګوري د بیل بیل شعر جائزه به ئې اخلي د تحقیق په تله به ئې تلي نو داسې بنه نه ده چې چا لوی شاعر یا لوئے خاندان پورې اوتړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز وښيلي چې د افضل خان ختک زوی دی نو بس د هغه زوی شو. علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړي او آخر ئې د افضل خان زوئے ترې جوړ کړي. سعید ختک سره هم د غه لوبه اوشوه د افضل خان زوی ئې کړو. ددې ټولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوئے ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي نو بس د چاپېرچل حالاتو سطابق ئې په قیاس سره ثابت کړي.

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے.

خان که اطلس د اشعارو ودلي دي
د دیو دریو رو نو ټوکي هم ښکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریښمان د شړې ګنډلې دي

د اشعرونه د دیوان سعید مرتبه همېش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله راې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړي لکه د مثال په توګه به د دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید خټک د سرخط لاندې د سرېزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همېش خلیل صیب لیکي -

د غه رنګ یو رباعۍ کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس بیا د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن لیک (حاشیه) محترم همېش خلیل صیب لیکي -

غالباً د دې دریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک دي اګر چې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې دا ندې
دریو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر دروند ګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صیب او س او س د اپریل مۍ ۱۹۹۶ ء کنه ۴-۵ میاشتنۍ مجله "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه خوربږي په صفحه ۸۷ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د خپل تحقیق نچوړ داسې بیانه وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو دَ دې شعرنه پوره معلومېږي چې علي خان د سعیدخان رورد ے په قام خټک او د افضل خان زوے دے. سعیدخان په یو رباعۍ کښې وائي -

ے خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې دربو رونو تو کي هم نبکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې درونړه سعید خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر دیوانو نه لري -

دا خو وو ددغه شعر باره کښې د صدیق الله رښتین صیب څېړنه ددې شعر باره کښې دغه دوؤ محققینو خپله رائې ورکړي او کېدے شي چې نور هم پرې چا څهٔ لیکل، تحقیق کړے وي او زما دَ نظر وراندې نهٔ وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقیق شوے نو کهٔ دغې ته په غور و کتے شي نو ددغه دواړو پوهانو د تحقیق نه رویه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوې لکه همېش خلیل صیب د خوشحال بابا ذامن اشرف خان هجري - عبدالقادر خان خټک ، سکندرخان خټک یاد کړي او رښتین صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان ذامن علي خان - سعید خان - کاظم خان یادکړي د لته کښې دواړه پوهان دیو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کوي ـ خو څېړن دا خو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوپه وهي نو ملغرې خو به ترې را وباسي ددې شعر متعلق زهٔ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانوي کول غواړم کېدے شي چې داسې نهٔ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړي نو کهٔ زهٔ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره بنهٔ او دقیقه څېړنه اوشي او څهٔ حقیقت مېدان ته راشي زهٔ چې کوم رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا دلګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل خاندان ژوند یا د هغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړي وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجدو چا د معمې په شکل کښې اشاره کړې وي او چا کهٔ چرته هم څهٔ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار نیکهٔ رونو متعلق پوره پوره تفصیلي قصائد لیکلي لکه خوشحال بابا وائي ـ

ـ چې د پلار د مرګ مې تېرشو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مړه د مامور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په خوا مې او مړ مشر کور

که په دې شعر غور اوشي نو پوره پته لګي چې خو خوشحال بابا رح د
چا ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده چې د پلار د مرګ مې
تېر شو پوره قرن* وړسې تر بل مصرعه کښې د خپلې مور د
مړون نښته نيکي او دغه شان نور مثالونه هم د پښتنه زما د
دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هر کله هم چا څه داسې شعر
ليکلے چې د هغې نه ديو واقعې يا څه تاريخي خبره سرګندېږي
نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر يا ليکونکے تړلے شعر
ليکي ځکه چې د مخکښې روستنئ تابع وي اوس به د دې خبرې
په تتبع کښې د دې شعر وضاحت کوو او را به ليکو د دې شعر
له لکه څنګه چې وړاندې اووېلے شو.
ګران هېش خيل صيب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان، سکندر خان، ختي او دغه شان محترم رښتين
صيب علي خان - سعيد خان کاظم خان مراد اختے. حالانکه که
په دې شعر موږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا واضحه
ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعي دغه دوه شعرونه
ځان له درج دي نه ترې مخکښې څه واقعه يا خبره شته او
نه روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله
بيله ليکلي شوې رباعي ده. په دې شعر

* خان که اطلس دا شعار او د لې دي
د ديو دريو رونړو تره کې هم ښکلي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور اوکړے شي نو ددې شعر روښنې مصرعه باندې نور
تول متفق یو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان ختک دے او شاعر
دهغوي دا شعارو صفت کوي او اکثرو ددغه خاندان شاعرانو
خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړے - او دا لفظ ئې د خوشحال
بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو
هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او موږ تول ئې منو
نو ورپسې مصرعه "د دیو درېو رونو توکي هم ښکلي دي"
نه مراد څنګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبدالقادر خان ،
اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د ځکښې مصرعې نه
خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله د غه شان خبره کېږي چې د "خان"
یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د دیو درېو رونو" نه
د غه مختلف الخیال نوموړه څلور توک لري .

زما په خیال خو داسې کېږے شي چې د سعید ختک " د دیو درېو
رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا دوره مراد وي لکه چې
خوشحال بابا وائي -

ع یو مې سکه رور دے چې ئې لار د حق نیولې
دو رونه مې نور دي یو په نم دوهم پړ نم

کلیات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا درې رونه شته چې د هغوي نومونه
دا رنګ دي ۰ د سکه رور نه ئې مراد فقیر جمیل بیګ دے ددې دوارو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزۍ وه دوه رونړه يې مېرنه (ناسکه) دي چې يو يې
ششپرخان چې مور يې اصيره وه بل رور يې ميرباز خان چې مور يې
مهمندزۍ وه دنوښار د ملک ميرباز لور وه - چونکه سعيد بابه
د دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان
دعلم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه ليکي
چې د خان اشعار خو ښکلي دي خو "د ديو" يعني د خان د دريو
رونړو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې محکښې د خان ذکر دے او ورپسې
وائي "د ديو" نو په دې "دريو" سوچ پکار دے ولې چې د سياق و
سباق نه پته لګي چې محکښې ذکر شوي سړي رونړه يا دوي که
چرې اشرف خان هجري عبد القادر خان ختک - سکندر خان ختک
يې مراد وے نو بيا به يې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په
واضحه دا سې ليکلي وو -

"د ديو دريو زا منو توکي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې وارړه رونړه
هم ښه شاعران وو او شعرونه يې ليکلي وو چې په دغه رونړو
کښې يې خود فقير جميل بيګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د
تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره
سره يې د فارسي ګرانقدر نسخې په بشپړه حالاتونو کښې پښتو
اکيډيمۍ کښې د دل تذکرة الاولياء - نور محمد يه په نومو نوقلمي
پرتې دي يا تې شو دا دوه نور رونړه ششپرخان او ميربازخان نو
کېدے شي چې چرته د دوي ادبي اثار وو يا دي خو لا تر اوسه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په لاس نهٔ دي راغلي او سعید بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو نو ځکه یې د "خان" د درې رونړو بیان کړے دے. او دغه شان د پر څېړندوال اوس هم داوائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر کتابونه وو خو پته نیشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره کورونو کښې پراتهٔ دي او بنائي یې نه. زما د دې تحقیق خلاصه دا رنګه ده چې د سعید بابا د دې شعر نه د خان درې رونړه فقیر جمیل بیګ[1]. شمشېر خان[2] او میر باز خان[3] مراد دي نه چې د خان زمان اشرف خان. عبدالقادر خان. سکندر خان یا د خان نمسي علي خان. سعید خان، کاظم خان. او عجیبه خبره خو داده چې هرکله سعید خپله شعر پیکي نو بیا ولې په دغه درې رونړو کښې ځان حسابه وي درې رونړه خو پکار دي چې نور وے. سعید بابا په کښې نهٔ دے شمار ولې چې شعر خو د هغه دے. دا وو زما د دې شعر متعلق څېړنه خو دلته زه بیا یو ځل دا خبره تکرار ووم چې زما دا څېړنه یا رائې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې ترې زما دغه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققین ترې نه بنه او صحي نچوړ راوباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز
۲- تاریخ مرصع د افضل خان خټک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په تصحیح نوی سره د یونیورسټي بک اېجنسي پېښور له اړخه چاپ
۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مهتب
۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپرېل مئ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیقؒ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانه شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۲۷ لیکي۔

محمد صدیق یو خوږ ژبې متّي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ه ق کال نه وشا کښې مړشوے دے او وائي چې د ښېوې په کرېګ کښې ښخ دے۔

ددهٔ یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا رنګه ده

دا شکر دے چې مې یار را غے راغے
زلال د وصال مې دوبار را غے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټۍ پښتو اکېډمۍ کښې په سلسله وار په غ-۲۳۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغرنځنه هم ددې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر لیک دے۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زویه
اے صدیقه تحقیق بویه
اول رنځ او دارو زده کړه
د غه پس يې ووایه که

دا صدیق د ۱۳۰۰ھ څوا و شا تېر شوے دے د پېښور څوا و شا اوسېدو - بل یو صدیق چې ارواښاد عبدالحی حبیبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړے دے -

د صدیق د ژوند حالات او د یوان موږ ته نه دے په لاس راغلي چې کوم لږ غوندې اشعار يې موږ اولیدل د دې نه معلومېږي چې دے یو جوشي او رښد شاعر دے د ده کلام کښې د عشق او عرفان جلوې بربېنږي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بیان کړي دي -

د دې صدیق غزلې د پادري هیوز په کلید افغاني کښې یک دي په پټ ستودي پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء کښې راغلي دي د یوان صدیق يې دس وس يې موندلے شوے او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو انستي ټیوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سریزه څخه په کال ۱۳۵۸ھ ش او ۱۹۷۹ء کښې چاپ شوے څو تر اوسه دا معلومه نه شوه چې صدیق څوک دے د کوم ځائې دے د چا څه دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د دیوان صدیق په سریزه کښې لیکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

صدیق هم زموږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نوم ورکو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي لکه څنګه چې وړاندې شوي چې اروابښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے خو اوس دغه دے دیوانِ صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغهٔ ځائے ځائے ځایګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځائے کړم خو دا هم یقین چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دانا محققین یو الړي د خپل تحقیق په رڼا کښې راځے ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي دا چې ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې ډېرو عالمانو محققینو پرې بحثونه کړي او ډېرو نتیجو ته رسېدلي او څوک د دغه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوې مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او کهٔ د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظومو توګه لویه برخه ورښښلې دغه شان د خوشحال بابا دور چې جمیل بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه وښلي او لیکلي نو هر کله چې دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

توله کورنۍ ددې فن نه وا قفه ده. نور فقير بابا زامن به هم
ښکه د خپل ترهٔ د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي اد ب
نه آشنا وي. او دغه شان به يې خپل خانداني روايات هرګون
ته نهٔ وي ورکړي او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې ښکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مړنتوب سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ے او دغهٔ ورور جمال خان (جميل بيګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تيارهٔ کښې پروت دے. د راقم د څېړنې په رڼا کښې
صديق چې ديوان يې او چاپ دے د جميل بيګ (د جمال خان) زوې
دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې دلته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي. د
فقير جميل بيګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
ختک کښې ليک دي چې د هغوي ديارلس زامن وو څلور يې بيبياني
وې. راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياګان وائي چې د پښتونخوا
په کوټ کوټ کښې پراته دي. د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمے اکوړه خټک له اړخه
د مياں فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کوښش سره چاپ
شوے ده. دغه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرې

ټوله کورنۍ ددې فن نه واقفه ده نو د فقیر بابا زامن به هم لکه د خپل ترهٔ د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي . او د غه شان به يې خپل خانداني روايات مرګون ته نهٔ وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مړنتوب سره سره په ادب باندې هم خور ورد ے او د هغهٔ ورور جمال خان (جميل بېګ) روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې يې نوم تيارهٔ کښې پروت دے د راقم د تحقيق په رڼا کښې صديق چې ديوان يې او چاپ دے د جميل بېګ (د جمال خان) زوې دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو په رڼا کښې د لته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي . د فقير جميل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان خټک کښې ليک دي چې د هغوي د يارلس زامن وو څلور يې بيباني وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياګان وائي چې پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کړاؤ سره چاپ شوے ده . د غه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرې

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه یې دا دي: محمد صدیق رح - محمد اسحاق رح - محمد ابراهیم رح - محمد عتاق رح - محمد صالح رح. محمد صدیق په ټولو ورونو کښې مشر وو د فقیر بابا د وفات نه پس د پلار سجاده نشین وو مزار یې د خپل پلار د قبر د چاردیوارۍ نه په مغرب کښې ځان له چار دیوارۍ کښې دے په خپل خاندان کښې د فقیر محمد صدیق په نامه شهرت لري د پرېښه عالم شاعر صوفي ولي الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صدیق په اولاد کښې شمارېږي.

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب ارواښاد عبد الحلیم اثر افغاني په خپل یو مقاله اخلاقنامه په خوشحال ریویو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې لیکي.

افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهیم د محمد صدیق کشران ورونه هم ددهٔ د پلار محمد اشرف خان نه هم مشران وو هم د پرېښهٔ شاعران وو.

د صدیق د دیوان باره کښې د افغانستان ستر څېړونوال ګران هیواد مل زلمے په خپل یو تالیف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او ۱۹۸۴ ء کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې لیکي.

دیوان صدیق:- ویونکي: صدیق - د تدوین کال نامعلوم د لیک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعلیق.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

یک دود؛ ختکي - کاغذ نړے کشمیرے -

ددې کتاب په ګڼو غزلو کښې د ختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پورته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود ختکي دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که څه هم بل قوم سره یې تعلق لرلو نو خامخا به یې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د لیکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت - اوس دا د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځاے ځانګي او سلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د ژوند د نېټه پوره نه ده معلومه نو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په دغه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰ مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وې چې د مغولي لښکو مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او سکوالي متعلق وایي -

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا دغه تورځوني غښ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورانديږي زړهٔ هلک ووم چې پرې دوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - ددې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق ارواښاد دوست محمد شنواري د صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې تخنه معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ هـ ق) د کلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي - د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ هـ ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ هـ ق ښائي او هم دغه زمانه د فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحیح معلومه نهٔ ده ځوک ئې د خوشحال بابا مشر ګڼي او ځوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ هـ ده نو که جمیل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به ئې ۱۰۲۰ هـ یا ۱۰۲۱ هـ وي او که چرې مونږ ئې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه ئې ۱۰۲۴ هـ ده د وفات کال ئې ۱۱۱۶ هـ معلوم دے او دا کال ئې د ابجدو په حساب هم د شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو که چرې ۱۰۲۴ هـ ئې زېږېدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې وادهٔ ئې د شلو یا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بېګ وادهٔ د شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۴ سره چې شل کاله جمع کړې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ۱۰۴۴ هـ زمانه ترې را اوځي تو معلومېږي چې په ۱۰۴۴ هـ کښې يې وادهٔ کړے وي او چې محمد صديق يې دد غه رو ښتي وادهٔ نه پيدا کېږي نو د پوره ته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ هـ کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ هـ نه چې ۱۰۴۴ هـ لرې کړې نو د پلار عمر يې په د غه وخت کښې ۲۶ ر شپږ ويشت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ هـ کښې (۲۶) کاله دے او هم د غه وخت د هلکوالي وخت وي دد ې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېگ زوې دے۔

دا خو يې وو د ذېږېدنې او زمانې حال اوس گورو چې صديق په د غه غزل کښې د خپل ځاے ځايگي باره کښې څهٔ ليکي -

درېغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صديق دے

مه وای په نوښهر ملک يې مهٔ وای اشنغر

او بل يو شعر کښې دد ې غزل ليکي -

کهٔ د زړهٔ رضا د ې ده چې مجنون گورم

تر مجنون صديق بتر شته په نوشهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي -

چې د زړهٔ په زاړې نهٔ پوهېږې څهٔ کړم

په خصلت کښې مهمندي کړي خداے د نوری

د ازادو سرې داني پېښ نه دے نهٔ شي

خداے وتاته کړې ازاد کو کښې زيري

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به ترې نتیجه راوځي په رومبني شعر کښې صدیق نوښار او اشنغر یاد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار یاد کړے۔ نو دا دې نه معلومه شوه چې دا هم دغه صدیق دے کوم چې د جمیل خان زوې دے او خوشحال بابا ورارهٔ دے ځکه چې دا دوې کلے اکوړے او چشمې او خواوشا علاقې وې او حکومت ئې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صدیق د خیل کلي چشمې او تنګاړو چې دغه هم د دوې جاګیر او کلے وو ذکر په دې وجه نهٔ کوي چې دا وارهٔ کلي دي نو هر کله چې دا وارهٔ کلي په دغه لویه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کېدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه ځنې لیکوال او لوستونکي دیو بل صدیق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې ذکر دا غلطے او هغه ذکر د تاریخ مرصع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې لیک دے

چې ناصرخان کابل ته اورسېد و ګماشته ئې
د فوځ په معرفت د صدیق چې د چارسدې
ملک وو د بادک شاه زوې په تحصیل روان کړه۔

دا دې نه معلومیږي چې دا صدیق بل صدیق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصرخان ګماشته دهٔ په معرفت چارسدې ته داستلو دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکرئې هم نېشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشتغال کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے دغه شعر په وجه د اشتغال وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ رح زوی دے د افضل خان خټک د ناکردو او جګړو دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصّع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا شغل په لور هم دا غلے دے ددې صدیق اولاد دَ اشتغال په شپږ پاؤ نو مې کلي کښې په کمې تعداد کښې د فقیر خېلو میاں ګانو په نوم څان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشتغال کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع دریغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږ دا صرف په دې صدیق د اشتغال کوله نهٔ شو دا سې نور دَ صدیق د تره زوی سکندر خان خټک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کور کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت دَ وخت د آفریدو علاقې جیناکور نومې کلي کښې وو چې د هغه ځایه به افضل خان په اکوړي حسې کولې نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکور وو څکه چې په شعر کښې ئې جیناکور یاد کړے نو نا۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـه همېشه د خپل وطن امید رجا خودم

دغه ئې هم یاد کړي نو دغه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او دې شعر سره به څهٔ کوو -

ـه تر مجنون صدیق بتر شته په نوښهر

دلته یو ښکاره او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے دغه په دې شعر کښې موجود دے

ـه چې د ذړهٔ په رازې نهٔ پوهېږي څهٔ کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړي خدائے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او د خوړه هم د غه علاقه ده لکه خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

ـه په تیراه په سوات په خوړه دړپه درشم
بیام کوم لوري ته تهٔ بیا یې اسمانه

او دغه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکرکېږو تشبیهو د الماړو سره د اتو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۲۱۲ لیکي

خاورې ته نزدې مغرب رویه څخه شمال ته د سرائے
اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منتهیٰ مشرق ته
دا تول ځایونه د خټکو په خوړه تپه تحصیل
نوښهره کښې دي -

ستر محقق سرفراز خان عقاب خټک په خپل تالیف تاریخ خټک مطبع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پریس پښور چاپ کال ۱۹۶۵ ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوږه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې د دغه کښې لږ غوندې یو دوه کرښې را خلم -

خوږه کا دوسرا اهم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو

میں اکوڑخیل بستے ہیں پشمئی میں فقیر بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پیلوسې - د بهرو اوني ر کوکښې) مګوګوټې په ګې تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دا غه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځایګي باره کښې بحث او د دې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د خټکو د علاقې وو او فقیر بابا هم د دې علاقې سره نسبت لرلو -

د دغه په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د یوځ نسبت د ورارهٔ او تره ٔ د هغه د یو شعر په د بنا کښې یکم هغه شعر دا رنګه دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے -

دا غزل د خان د دې غزل جواب دے

که د استاسترګی را وچار باسم ځان نه

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا د خان " توري په احترامي طبعه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د کورنۍ تول شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په طبعه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
درو غژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او د غه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نه شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیاده

کامگار ختک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامگار اووے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نه دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید ختک هم وائي -

خان که اطلس دا شعارو ودلي دي
د دیو درې روښې تو کې هم ښکلي دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعراء په شیدا باندې
دا ادب په مقتضئ د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کامیږ د شاعرانو
که مړ دے ته یې عرض دې ته انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ددې مثالونو نه ثابته شوه چې صديق هم دغه کورنۍ شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره لکه د هغهٔ دزامنو په خانَ په شعر کښې اخلي نور چاکهٔ ذکر کړے نو خوشحال ئې ياد کړے خو چېنو زامنو اورورونو د خان په نامه ياد کړے چې په دغه کښې دخپل سکه ورور جمال خان زوې صديق ئې هم د خان په نوم ياده وي دخپل خاندانې رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو شعرونو کښې څرګنده وي او دغه نفرت په وجه هغه پښتنو ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوردي لکه په خپل يو غزل کښې په صفحه ۱۰۷ باندې ليکي

تورهٔ شرېکه به ده ننګ نيمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
واړه پوهنې شول پښتانه چې پسې دغلي
ننګ وته ئې شا کړه له مغولو غوارې زر
حق پښتنو دے که اوس بيا د ننګ د پاره
شور په شهزاده کا د غه تور خونې په سر
شو
روان ئې زهٔ هلک وم چې پرې ډوب محمد امين
ښهٔ ښهٔ شهيدان وو چې د مغول شول پرې ډېر
هيڅ نهٔ دي نابوده يوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے ترشمال دي لا بتر

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني که منصب خوري خولا کوږ په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه ګوره ګېږي خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې راښکاره شو
واړه هيڅ کاره نه بې حيا نامرد بشن

په دې شعرونو کښې يې زيات رنګ د خوشحال بابا د خيال ښکاري صديق هم ځکه پښتنو غندنه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو پيسو پسې منډې وهلې او خپل ننګ يې په هغوي خرڅ کړے وو او د دې شعرنه يې خو هغه خاندانې جذبه غيرت ښکارېږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دريا شته
نه ئې ښکو غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او دغه شان د خپل ننګيال توريال تره خوشحال بابا وينه د صديق په رګونو کښې تېره شوې ده او صديق هم د ميړني خلقو ستائنه کړې ده په دې حقله ځيني نوال دوست محمد شينواري په خپله سريزه کښې ليکي -

په کلاسيکي ادب کښې صديق د لوړې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې يې ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خيالۍ کښې د حميد او شيد شعادو اشنوول دي د شان د پاده د ديوان په غزل ۱۰۶، ۳۰۶ کتلے شئ خو صديق باندې د خوشحال رنګ زيات پرے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي صدیق د توري مېړنتوب شجاعت مېړن شاعر دے لکه وائي

مېړني په مېړنتوب سره يادېږي
د نامردو کله څوک وائي سندرې (وي)
د زمري نامه پرې کېږده نعوي څه
ځوان به ځان کاندي د تورو په ميدان غوځ

څنګه چې ارواښاد حبيبي او ارواښاد دوست محمد شينواري ويلي دي چې صديق د تصوّف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې موږ ګورو چې صديق د اقعي د تصوف او سلوک د دوروڼو نه تېر شوے وو د هغه صوفيانه شاعري که او کتے شي نو د (يق) شعرونو نه معلومېږي چې صديق مريد يې تصوف هم کړے دو يعنې صد يق کامل پير نه بيعت هم کړے وو او مريدي يې اختيار کړې وه لکه دا لاندينې شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خوږه ترني شکر دي
د صديق وښل د پير له برکته
د مريد تعظيم د پير عزت طلب دے
د استاد طلب نه ئې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مريد د خپله پيره شي مردود

او د غه شان د ديوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي

نو سالک د حقیقت شي

د توحید ډیوه کړي بله

چې روان په طریقت شي

بې پرواه به د فتن کړي

چې د پیر په معرفت شي

د تلقین ذکر حاصل کړه

چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو - منازلو د پیرۍ او مریدۍ او ابونه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې دیو استاد حیثیت لري هغه ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام درلود او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوي الله په معرفت او د حق رښتیا مونډلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې لکه د پلار لوړ مقام لرلو. ددې دومره تفصیلي بحث نه پس موږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنامه نه دے سوانح یې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوی دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر انداز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے ۔ د خوشحال د وخت د جګړې ستاینه یې کړې خپله علاقه او
کلي یې خوږ او هوښیار ښودلي دے ۔ او د خوړې کس کښې یې ستایلي
دي د مغلو بد یې ویلي دي د خوشحال بابا په شان یې د
میړنتوب بهادرۍ شجاعت ستاینې کړي ۔ او څنګه چې یې د تره
د ایمل خان او دریا خان سره د ځلوي د میړنتوب په وجه مینه
ده نو د غه شان یې د ایمل خان ۔ دریا خان او خپل تره
خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړې ۔ د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او د دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفیانه اشعار یې هم ویلي ژبه یې خټکو الله ده که څه هم د
بل خاندان سره یې تعلق وے نو په دیوان به یې د بل چا
رنګ زیات وو خو معلومیږي چې د خپل تره په وجه یې
په شعرونو د ځلوي رنګ زیات دے او د پلار په وجه یې د
تصوف رنګ ورکړے تر او شواهد و نه معلومه شوه چې صدیق
د جمال خان رجیل بیګ فقیر بابا زوی دے د خوشحال بابا وراره
دے او د صاحب دیوان شاعر صدیق دے د ډېره مرغه د دوی
د پلار حالات لا په تیاره کښې دي نو په تېره تېره یې د دوی
حالات دا وه د صدیق متعلق د راقم رائې او څېړنه ښوی
الله دې او کړي چې نور تحقیق وړي او شي او نور معلومات
د ابو سیده شي ۔

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴ م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل میان گان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ م

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټه ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ م

۴- نوی شحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ م

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه سمونه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ م

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره اداره اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ م

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵ م

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل نوټونو سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

ابراهیم ټوک دے

ابراهیم ټوک دے ـ د کوم ځائے دے ـ د چا څۀ دے ـ د کومې زمانې دے ـ دا یو څو سوالونه دي چې د دې پښتاني شاعر په باره کښې پیدا کېږي څو زمونږ لیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي ـ هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږول نۀ دي پکار بس نو بې د څېړنې د کتابونو پاڼې د کول پکار دي ـ خبره دے کۀ نور د علم تنګي پرې بیا ادا نه کړي ـ حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم بې توکه لیکي د ټولو نه مخکښې به زۀ دلته د ابراهیم باره کښې دَ مختلفو لیکوالو محققینو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې دَ هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې ـ د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اولیکم نو بیا کۀ زۀ د خپل تحقیق په رڼا کښې څۀ لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اساني وي ـ په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي ـ خو دلته چې د کوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن د بې نظیر" کښې راغلے دے ـ د پښتو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده ـ یو انګرېز محقق "پادري هیوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" د دې شاعر هم یو غزل را اخستے دے د کلید افغاني په سر کښې د افغانستان دَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقیق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوی لیکي -

د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال دا دے چې نوموړي دي د کالوخان د غه ابراهیم شاه وي څکه چې دي د کلید افغاني د تدوین د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د فیاض کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده دهٔ تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په باره کښې نور څهٔ معلومات چا ته هم نیشته ۔ (۱)

ستر محقیق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پښتو ستوري کتاب پښتو اکیډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ء په صفحه ۲۹۳ باندې لیکي -

راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پښتو ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد الشریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکیډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي

"محمد ابراهیم متوطن خټک مصري باندهٔ"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۹۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوهر کله چې صفي الله خټک د بانړي ملا د مصري بانړي نوښار تحصيل وو نو کېدے شي چې ابراهيم څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وي او ځکه يې صفي الله خټک په تېروشوؤ عالمانو کښې ذکر هم اوکړو.

د ابراهيم باره کښې د افضل رضا صيب د وېښانه پس هغوي د ستر محقيق او وايښاد عبدالحليم اثر افغاني صيب يک هم په دې کتاب کښې هم په دغه صفحه ۳۹۴ ليکي -

د ښاغلي اثر ديک مطابق ابراهيم د سوات دَ مشهور بزرگ پير بونده صيبؒ په اولاد کښې يو ډېر لوئ عالم روحاني بزرگ او د پښتو ژبې د خواني طرز اسلوب په ليکونکو کښې د موزوني طبقې شاعر او اديب تېرشوے دے.

په بل ځائے کښې هم په دغه صفحه ۳۹۴ د پټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صيب يک ليکي -

او د ابراهيم د ليکلو طرز د اخون درويزه د سبک په پېروی کښې دے هر کله چې صفي الله خټک په مياشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ء کښې د دهٔ ذکر دَ تېر و شوؤ عالمانو په حېث سره کړے دے او د ميان صيب محمد عمر د چمکنو زوې عبيد الله ميان گل د خپل کتاب " هفت پيکر" په ديباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

> کښې دده دې قيصې نوم ياد کړے دے او حضرت
> مياں ګل په ۱۲۲۳ھ کښې وفات شوے دے نو
> وئيلے شي چې حاجي ابراهيم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه
> کښې تېر شوے دے۔

اوس راځو د پښتو ښاغلي محقيق پروفيسر محمد افضل رضا صيب د بل کتاب "د پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۴۴ باندې يک ته هغوي ددې نوموړي شاعر باره کښې ليکي۔

> ابراهيم د سوات اوسېدونکے وو۔ د پير پرشده
> صيب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې
> تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سيف الملوک
> قيصې هم ليکلي دي۔ قلمي ذخيره ئې په
> قبر کلي کښې دفن ده لاندې ئې يو غزل ئې
> کليد افغاني کښې نقل کړے شوے دے۔ غزل ئې
> د پښتو د قديم غزل ټولې خوبۍ لري ځو نورې
> غزلې ئې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې
> درج کړې دي۔

د افغانستان ستر محقيق او نوميال ليکوال ارواښاد عبدالحي حبيبي صيب د ابراهيم په باره کښې دخپل تاليف پښتانهٔ شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۲ء صفحه ۷۵ باندې ليکي۔

> ابراهيم هم د هغه شاعرانو نه يو دے کوم چې په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامي کښې مړ دے ـ حالات او ديوان ئې نهٔ دے پاتې دده بس د کليد افغاني په ذريعه يو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے موږ د همغې په وجه د يو ښهٔ شاعر په حيث پيژنو ـ

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد يم
سر پر ېښکړے په ميدان کښې د عشق فرد يم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سجې شهٔ
و چې شونړې ونډې سترګې کونه زرد يم
د يادداشت بهره به بيا موم اميد دے
لکه تن چې مشغول شوے په يادګود يم
کهٔ مې سر او مال د يار په مينه لاړ شي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پر دې ګوم يا پر دې سرد يم
تعلق هستي مې دواړه پسې شا کړه
جريده د عشق په لار کښې روان فرد يم
دامن واخله چې مې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د يار په در کښې لکه ګرد يم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
بوا هيثم ځکه منت بار د اهل درد يم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هیواد مل زلمي هم د ابراهیم باره کښې لیکي -

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پاداري هیوز غزل ابراهیم را از چمن بې نظیر در کلید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات عشقي یسرود تذکره نویسان، پښتو شعرو شرح حال ویرا ضبط کرده اند از دست -

۳ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
براهیم ځکه منت باد د اهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا کښې څهٔ بر شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زمانې وو - شاعر وو بزرگ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندې بر شان سوچ پکار دے او چې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې د غه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف بیانونه بیان شوي دي ښاغلی افضل رضا صیب په یو ځاے کښې لیکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن ختیک د مصري باڼړې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځاے کښې دا ثوصیب په وېنا

۲- زلمي هیوادمل فرهنګ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت تعلیم و تربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷، ۸

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پېښ پرش، اولاد کښې دے او هم هغه غزل يې ليکي کوم چې جيبي صېب ليکلے دے.

البته ارواښاد جيبي صېب په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته يې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا يک دَ قدر وړ دے.

دا خُبرُ چې زمونږ د خپل نظر په تله او تلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه اوکړي زهٔ څېړونوال نهٔ يم خو دلته د ابراهيم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله يو نظريه لرم. او خپل دي يک ته حتمي نهٔ وايم. دلته راقم الحروف د تېر شري يک او تحقيق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذخيره کړئ يو کول غواړي. او لوستونکو ته د ابراهيم په باره کښې خپله څېړنه پېش کول غواړي.

دَ ابراهيم غزل په چمن بې عديل و گلشن بې تمثيل کښې چې د ميان نځوگل کاکاخېل تاليف دي کښې ذکر هم شته ميان انځوگل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ھ کښې ليکلے دے او په دې کښې د ځونو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغيره، تروخته وو.

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نزدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالاتو تحقيق بيا هله پکار دے داسې نه چې بې توکه بې تحقيقه کله د سوات او کله د مصري بانړې راقم الحروف

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د یوه درجې شوي شهادتونو په تله تلې او پېش کوي به ئې -

میان: نځوکل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهیم ئې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو دا ي نه بکه معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو، سوچ به موږ ته یو لار اوښائي زموږ رهنمائي به وکړي او بیا به موږ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوو د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب بانې ده او د دوي د خاندان لوي احسان دے - خوشحال بابا نه راواخله زامن - نمسي کړوسي ئې هم د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي - او پښتو ادب ته وده ورکوي - دغه شان د خوشحال بابا مشر ورور چې په جمال خان - جمیل خان خواجه جمال الدین نومونو باندې په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم لکه د خپل ورور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې د خپل ورور خوشحال بابا نه روستونه وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې ده چې هم ځکه بادیود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صیب پټ ستوري نومې کتاب او د افغانستان نومیالي او ستر ییکوال عبدالله خدمتګار بختانۍ په پښتانه شعراء ټوک کښې په دو مینو صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو غزلو ډیر په وضاحت سره کړے دے - د دوي خطي نسخې "تذکرة الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پرتې دي. د غه شان الوشیف مستي افغانستان کښې هم یو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس وس هغوی د مناقب شیخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده. زما ددې مطلب دا دے چې د خو شحال بابا سکه دور هم په ادبي میدان کښې د چانه روستو نهٔ دے. نو د غه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روایات قائم او برقرار ساتلي دي. سکه د جمال خان بابا زوی محمد صدیق چې د هغوی نه پس سجاده نشین هم وو د هغوی دیوان چې د کابل نه د "دیوان صدیق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدعا ته چې ابراهیم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقیق دے نو ابراهیم گمنام نهٔ دے د جمال خان بابا زوی دے سکه د خپل تره او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے دلته به زهٔ د خپل گران مشر میاں فردوس شاه فقیرخېل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکړم.

د جمال خان بابا څلور بیبیانې وې د هغوی دیارلس
زامن وو په هغه بیبیانو کښې د بي بي رابعې
چې په قام اسماعیل خېله وه پنځهٔ زامن وو
چې نومونه ئې په دې رنگ دي.

۱. محمد ابراهیم ۲. محمد اسحاق ۳. فقیر محمد صدیق ۴. محمد عتاق ۵. محمد صالح (۳)

---

۳. فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیر خان خېل (فقیرخېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمې اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ص

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دا پر و منئے ثبوت چي د غه شاعر چي ذکر ئې په چمن بې عدیل وګلش
بې تمثیل میان انځر ګل او کلید افغاني کښي یاد ئې شروع کړے
دے ګمنام نهٔ دے ګمنام ځکه دے چي چا تحقیق نهٔ دے کړے دَ
فقیر جمیل بېګ رح جمال خان رح زوي دے ځکه ئې هم په د غه کتاب کښي د
یوې زمانې د شاعرانو په قطار کښي ځائے کړے دے۔

د غه شان ښاغلي افضل رضا صېب لیکي چي هغه د مصري باندې
متوطن خټک چي د تحصیل نوښار یو کلے دے او سپده ونیکه وو د مصري
باندې لږ محل وقوع مصري بانډه په اکوړي کښي د سیند په غاړه
ده بلکه دا هم د ښلے شي چي اکوړي او مصري بانډه کښي فرق
نهٔ وو بلکه هر کله چي سیند یعني اباسین خپل رخ بدل کړو نو
مصري باندې ئې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرونو
کښي په تاکت هم یاده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمئ – اکوړي
نهال پوره – نظام پور – شېدو او د غه شان په نورو ځایونو شا
کلو کښي آباد دے۔ دا هم یو ثبوت دے کېدے شي چي ابراهیم بابا رح
په مصري بانډه کښي سکونت اختیار کړے وي ځکه چي مصري بانډه
او د غه ټول نزدې ځایونو شاکلي ځو د هغوئې ملکیت او جایداد و

د لته به زهٔ د ثبوت په توګه د ارواښاد ستر محقق عبدالحلیم
اثر افغاني صېب یو لیک چه د لوستونکو پامرنه را وګرځوم هغوي په
خپل یو مضمون چي سرخط ئې "اخلاقتا نه" دے کښي لیکي -
افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چي محمد اسحق رح - محمد ابراهیم رح
د محمد صدیق رح کشران رونړه هم دهٔ د پلار محمد اشرف خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشهوران وو هم د پښتو شاعران وو په شال

کښې د "فقير ابراهيم چشتي" سهروردي يو غزل

داورم -

چې د عشق سودا په سرکړم کله مرديم
سرپرېکړے په مېدان کښې سکه فرديم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم ځکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي ليکي په دې غزل کښې مصرعه جرسه د عشق په
لار کښې روان فرديم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې
وو چې د فنافي الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم
او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري ئ ځکه افضل خان
ئې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صيب ليک - د لته کښې اثر صيب هم د دغه ابراهيم
باره کښې مل شان ليکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه
رسېدلے وي چې هغه ځکه کښې تحقيق سمې نهٔ وو بلکه هر کله چې
هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته
او د مصري بانډي او سپېدو نکے دے نو دې ته معلومه شوه چې
دا ابراهيم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا
مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو ته تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره ۵ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او وخت په وخت ئې زامن هم سجاده نشین پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېر شوي نو شاعري ئې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په یو غزل کښې وائي

ڇې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو پېرو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوی زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې که په کو کو
بې افتابه ذره چا لیدلې نهٔ ده
ښکاره وي د عمر په مخ سره یو یو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهیمه
مړې زړې کهٔ په سل حٔله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادرخان خټک یو غزل هم په دې قافیه باندې لیکلے شوے دے۔

۵- رضا محمد افضل پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ ص ۲۹۷

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا موندلے دے نارې وهي هو هو
څوک طالب ځني پښتنه کا کو کو
عریشان يې پرسش کا له فرشیا نو
فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوئ خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې یو یو وایه نه دو دو
چې را غلے له عدم دے وجود ته
اواز یو تر سبله کا چې به څو څو
د ګوتې شاهین یا غي شو را به نه شي
که فریاد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے۔
دغه شان په چمن بې نظیر کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان خټک، اشرف خان هجري، کامګار خټک، سعید بابا سکندر خان خټک وغیره وغیره د هغه شاعرانو غزلې لیکلے شوې دي کوم چې دغه ټول د یوې زمانې شاعران وو۔ او ابراهیم بابا هم د دغه زمانې د شاعرانو په قطار کښې راپورتے شوے دے۔
په ټول تفصیلي بحث به ننږ نظر وا چو۔

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶هـ ده۔ د ابراهیم بابا زمانه ۱۲۰۰هـ لیکلے شوې ده. څو دا زما په نظر کښې د عبدالقادر خان خټک همزولے کم و بیش د ۱۱۴۲هـ د زمانې دے ځکه چې غزلې ئې د یو بل په قافیه یو شان ښکاري۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسري باندې اکوړي او سپد ونکے دے دغه یې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت یې دا سې نیشته چې چرته په لیک کښې را غلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے -

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دي د زمانې په شاعرانو کښې بښودلے شوے دے -

د خوشحال بابا د سکه ورور جمالخان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حمون یې هم د هغوي د زمانې سره دے - ددې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمالخان جمیل بېګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم یې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه - ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما ددې مضمون لیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محقیقین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اولیکي چې راروان نسل ترې خبر شي -

کتابونه :

۱- رضا محمد افضل پروفیسر پښتوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۲- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ځپړندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سرېزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- هیواد مل زلمي فرهنګ زبان و ادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- ختک عبدالقادر خان خدیقه ختک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخیل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخیل انجمن اتحاد جمال خیل چشمئ اکوړه ختک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم وروکے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله ـ خاندان او قوم کښې د پرلوے لوے شاعران ـ ادیبان ـ عالمان تېر شوي دي چې ځني ښکاره دي او ځني اوس هم په تیاروکښې پټ دي را بر سېره کول غواړي ـ ځو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګودونوکښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې ځوندي پراته دي او د دغه خلقو سره یې هیڅ قدر و قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره د پرلوے زیان دے کهٔ چرې د غه قیمتي علمي سرمایه را بر سېره کړے شي نو د راروان وخت نسل به ترې د پرڅهٔ زده کړي ـ ولې چې د دغه نومورو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په د غه لار ځیل تګ تېر کړي او ذهني ثقافتي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

سیاسي علمي پر مخکښ به نوره هم مخ په وړاندې کړې خو ددې هر څه باوجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوي غواړي چې د هغوي د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې سلسله کښې چې زه ئې ن دکوم نوم ورکې شاعر - عالم نوم رابرسېره کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړم او د هغوي ورک قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله ښائسته کوم په دې سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم ورکې شاعر - عالم میان محمد سعید دے باتې چې اول په دې دنیا راڅو وچې دوي څوک دي دکوم ځائے دي په کومه زمانه کښې ئې ژوند تېر ولو او دکوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو حاصلولو د پاره به موږ دوه لارې خپلوو یو لار د میان محمد سعید د قلمي آثارو په رڼا کښې او بله د هغوي د خاندان د افرادو دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې سره به موږ ته دوه اړخیزه ګټور معلومات په لاس ته شي - په ختیکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې سکه د ځلنده ستوري ښکاره دے او هم د غه شان د هغوي زامن د سلوک دلارې د سختو ریاضتونو نه تېرشوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي د بهادر بابا (ابک میب) درې زامن دو چې د هغوي نومونه دا دنګه دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

ددې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوی حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میاں معتمد الله کاکاخېل په فارسۍ ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې ارواښاد عبدالرزاق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جو کہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه :- دکاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یوؒ نوم حیات خان او دو ېم شیخ عفان نومېد وچې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصّع د افضل خان خټک کښې هم دغه ذکر شوے او ستر محقق ارواښاد سرفراز خان عقاب خټک هم په خپل کتابچه " کاکا صاحب " کښې په صفحه ۲۹ لیکي -

کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان -

ترجمه :- دکاکا صبب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو -

ددغه کتابچې " کاکا صاحب " په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک د کاکا صیب د روڼو باره کښې یو شعر دا شان پېش کوي

ددهٔ دوه روڼه په ځان
حیات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح او ایک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں ګان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولاد ته ایک خېل میاں ګان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوے لوے عالمان. شاعران ادیبان تېر شوي او اوس هم شته زموږ ددې مقالې دا نوم وړوکے شاعر. عالم میاں محمد سعید د ایک خېلو میاں ګانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ایک خېلو میاں ګانو کښې خدائے بخښلے میاں سېد رسول رسا ستر شاعر. ادیب محقیق. عالم تېر شوے ایک خېل میاں ګان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي.

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د مسیر زمان بابا جمات واقع لوند خوړ روړ کا ټهلنګ نه تر لاسه کړي او منته ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنېد بن میاں عباس ګل بن میاں امیر الله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں لائق شاه بن میاں علی خان بن میاں شېخ عفان بابا بن بهادر خان بابا معروف به ایک صاحب.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاں محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوډیګرام کښې زېږېدلے وو د زېږېدنې نېټه ئې ۱۲۶۳ھ ق ده د میاں محمد سعید کشر رور عبدالجلیل نومېد وچې په ۱۳۰۲ھ ق کښې مړشوے دے دغه شاعر۔ عالم میاں محمد سعید د زامنو نومونه دا دنګه دي۔

میاں عبدالواحد۔ میاں غلام محمد۔ میاں غلام صدیق۔
میاں سلطان محمود، میاں سپد محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو اود نورو زامنو نه ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میاں ګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میاں محمد سعید دوه بیبیانې وې۔ میاں غلام صدیق او میاں غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زېږېدلي وو۔ په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلې په دغه جونګ کښې د دیار لسمې او څوار لسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دنګه دي غلام صدیق په خپله چې په میاں ګل تخلص سره شعر لیکي۔ ملافضل محمود علي احمد۔ خیرے۔ مختار۔ خاکسار۔ میاں محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے۔ وغیره نورو شاعرانو شعرونه۔ دا څو وو د میاں محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځاے ئېښودے۔ اولاد او زېږېدنې متعلق معلومات۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجرۍ یو نوم ورو کے خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره ئې شعر ویلې د دوی په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

ددې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده او س اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په دغه مناسبت سره ئې ورته نوم "فتح العراق" ایښودے دے. د لته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۶ مخونه لري په هندوېړ پس دهلي کښې چاپ شوې ددې نسخې مؤلف "امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... اه قیصه نومېږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمۍ پېښوړ یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق کوان زلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجوده ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم درېم در یافت دے د اکتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۲۹ مخونه لري - کاغذ ئې یورپي دے ژبه ئې خټکي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي میټر دے خط ئې نستعلیق دے په توره سیاهي لیکلے شوے دے یوځو مخونه ئې په شنه سیاهي لیکلي دي دکتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۲۹) پورې د زقوم بادشاه د جنگ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان " فی الخاتمه کتاب و تاریخ " سره کړې ده دکتاب په باب " سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود " او د کتاب د لیکلو وجه لیکي خود اختصار په توګه به د لته لیکم چې په ۲ ماه محرم الحرام ۱۳۰۴ ه ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په دکه جلال آباد علاقه ګرداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د ډکې غلو مفسدانو

دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل ورور په غم کښې غمجن شو او د دېره غمه او د کورنۍ د اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته د ا یادا ښت د پاره لیکم چې د غه مشکلاتو حالات ئې د راقم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته ئې د هندوستان د آسام له په نومبر ۱۸۹۰ ع کښې په تفصیل سره لیکلي او په کتاب فتح العراق کښې هم داسې حالات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکي (ص۳۷)

هر کله چې راغله دوار پيلو سخته
ماوې راشه ددې نېپل ملکه وتخته
سفر وکړه کوي ته دې راشه آسان
په سفر بانديې ورکېږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په نور ځه
برابر په دغه ګاډي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نيت د هندوستان
لازم شکته ګوز د کڼ ان ويرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې زاړه
نه مې يار نه مې څوک دوست دلدارې مل وو
يک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

دکتاب سبب تاليف هم په صفحه ۳۸ ليکي -

خاص بور شوې دا کتاب دې د پياره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په يوباب کړ
ورسره هم شته دے ډېرې قيصې نورې
د عبرت او نصيحت که ئې ګورې

دکتاب د نوم باره کښې ليکي (ص ۳۸)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا

په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمٰن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمٰن رحیم دے

چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے

چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُوْلَدْ څهٔ حاجت په وزیر دے

بې شریکه بادشاهي يې ده قائمه

بې زواله بې نقصانه بې علته ده دائمه

د ذ قوم قیصه په صفحه ۸۵ د آغاز داستان جنگ بادشاه ز قوم کهٔ محمدؐ در پس او رفته بود " باب لاندې په دې ډول شروع کوي .

اې قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه

تحریر هسې چې ملک کړي واړه منیرونه

د مخزن د فارسي شه پښتو سنج

په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج

که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو

په دُعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو

هسې نقل د ناقل نه د فارس دے

هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے

هغه کاندي په دا رنګ دا وره ته بیان

ما یېدلے دا بیان دے هسې شان

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
د پر مجلس ورسره ناست په چپ و راست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لا ر څو منګي لکه ستوري د آسمان
د پر اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان راغې فرمان د رب متین
جبرائیل راغې په حکم د ستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وے یا رسول اصلوات دے
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دے
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اے په شان د خدائے وهر نبي قبول
د عراق په طرف د روهه روانیږه
حکم د غه دے یو دم معطلیږه
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار ئې په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې ښکاره واهم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي نامدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لشکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ذ قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
ماله بنده خلاص کړې د هر رنګې عذابه
هم سره د ټول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "فی الخاتمة کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړ هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوی ګوډې هم غاړ خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د یاره خلقه
کوئې یاد هم ما عاجز کړې رب د یاره خلقه
یو دعا که ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مل تاریخ وو درجب المرجب اتوېشتم خلقه
هم سنه د هجرهسي نوېشتم خلقه
دیارلس سوه ﭘﻲ دپا دپا سه دیارلس نوي خلقه ۱۳۱۳ھ
دا سنه وه چې کاغذ شو ډلته توی خلقه
په توي ځنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه
نن ما سعید کړو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۹۳) مخ پورې (۱۴) مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میټر په تورې سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال
واز کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلې په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېرولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه
ته د خپل کوره اوچت په دې آواز شه
سو کړه بنګته په دې کور د خپل دوات کښې
دا حالات د آسام بنګل کړه په ابیات کښې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څهٔ تحفه یوسې دې ځاۓ نه
را شه یوسه دا احوال د دهاېی هاۓ نه

بنګال ته د تلو سبب دا سې ییکي

چې کاروسته د تقدیر تبول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د دروښې په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار وزار کړه
د خپل رزق د پاره غم ائن وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګودان ګوځي آشوب کړه
دګردش د زمان دا غـلـه دا سخته
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالي!
رادوان شوم د خپل ملک .بجمـلي!
برابر دا نحل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځاۓ کښې څهٔ موده په واویلی شوم
دپېراشنا مې رسول خاص بـهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې دیو جاعت باره کښې ییکي -

خاص په شـهر د کلکتې کښې جاعت دے
چې جوړ ې مشال د شیا کښې د جنت دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر ده
د مسجد دپاسه بیا مدرسه سبق ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هره هره بناشت يې په کښې ستاېلے او په يو ډير ښکلي انداز کښې يې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پيش کړي
په دې سفرنامه کښې يو غزل بمحل عنوان لاندے ليکي چې يو څو شعرونه ترې دلته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرميږي لے
خدائے دي نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُميد کچکول په لاس هر ځائے ويلاړ يم
داسې ورنيشته چې زهٔ نهٔ يم ور غلے
په وطن د ښکالي کښې مسافر شوم
په هېواد شو ر: نه پاتې کهډ او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بيت ليک دے

که يو ا ځې په چا ښېنس چرته زمرے شي
غټ صورت به يې ويرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبې سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بيا ورپسې ميان محمد سعيد ته دا اعزاز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیار لسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پیش کېږي د پښتو ژبې دا نوم ورو کے لوئے شاعر عالم په ۱۳۳۴ھ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاتلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوې خدائے دې جنتونه نصیب کړي آمین دا دو نوم ورکے شاعر. عالم میاں محمد سعید چې ما د تیارو نه رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي -

کتابونه:

۱- محمد سعید میاں فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ھ در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)
۲- هېواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء
۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء
۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء
۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه و مقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پرېس دهلي ۱۳۱۸ھ
۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائی ۱۹۹۰ء نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې
۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اُردو) حمیدیه پرېس پشاور ۱۹۶۵ء
۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګانو خطي در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل -
۱۰- محمد سعید میان سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه نسخه در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

پښتو ژبې کښې د طب په برخه منظوم
طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه لیکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بیمارو علامات، احوال او علاجونه لیکلي شوي دي دغه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې لیکلي شوي څنې چاپ دي او څنې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګیال شاعر، عالم او حکیم خوشحال بابا طب نامه یا صحت البدن لوړ مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب په برخه کتاب ګڼلې شي.
په دې کښې د بدن د مختلفو بیمارو د پاره داروګان تجویز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخیل مطبوعه خوشحال ریسرچ سیل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نیم سر" عنوان لاندې لیکي -

ــه کهٔ په سر د ے شقیقه شي
پر د سترګو عقیقه شي
حنا داخله بنه ئې آس کا
تهٔ ئې پوړ په سر پاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
تهٔ ئې پورې کړه اے دوره

دغه شان د محمد صدیق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پشین په کتابخانه کښې خوندي ده او دکوټې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښکي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۷ ء په صفحه ۹۳ کړې دے - دا نسخه په ۱۲۰۸ ه کښې لیکلې شوې ده - او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر - لیکوال محترم رومان ساغر دکوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان ساغر یو مقاله "صدیق څوک وو" چې په میاشتنۍ مجله اباسین پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ دد غه طب نامې د شروع کېدو نه یو شعر لیکلے چې دلته ئې راخلم -

د حاجي عبد الله زویه

اے صدیقه ! تحقیق بویه

اول رنج ودارو زده کړه

دغه پسه ادویه کړه

هم دغسې یوه بله منظومه طب نامه د مُعِزُّ الدین خټک دَ دلیل العلیل په نوم په تپه هېر شاعران کښې د اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټۍ اپریل ۱۹۶۳ ء په صفحه ۵۲ باندې د دې معرفي کړې ده -

" معز الدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د وړکوټې بحر په مثنوي کښې لیکلے دے - د دې کتاب "دلیل العلیل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ ه کښې ئې تالیف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱ م مخونه لري چې په ۱۲۹۹ ه کښې قلمي شوے دے او دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګار و د میاں بازګل ولد خرّم شاه
فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښور ته رارسېدلے دے"
یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په درې میاشتنۍ مجله پښتو
سنګوان مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ
پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۱۷ زمونږ قلمي نسخې" د مراد
شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات
د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه
په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف
بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او دحفظ د پاره نسخې ښودلے
شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زیړې

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خو دي دي دا صاحب د رنځ
تږې به شي صاحب د کنج
کهٔ او بهٔ خورې دهند وانې
د پښې تا د اوبې
دا قاشه ده د خورما دا شاړې
چې په خوراک ئې ښوک دا وړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پرقان د چا اسود وي
کهٔ ټې جهان ترې بې سود وي

دغه شان ګران او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړه علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۷۹ کړے دے۔

زما دې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو- چې په علم طبابت پښتو ژبه کښې ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او دارو ګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب دلته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې ړومبے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے او نهٔ ئې چرته ذکر- په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې ړومبے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته ئې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کوټکے شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیر جمیل بېګ له اړخه را پېژندو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. د دې نه مخکښې چې په دې لغت بحث اوکړو بهٔ به دا وي چې د دې د لیکونکي میاں تجمّل شاه فقیرخېل پېژندنه وړاندې کړم ځو مونږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل د دغه طبي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په انکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم را شي - میاں تجمّل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلّغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخېل زوے دے او د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د را قم د مقدمې سره مدّون شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیرجمیل بېګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمّل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۶۵ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمّل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فریدګل
ابن فقیرمحمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمّل شاه درې زامن وو چې د هغوي نومونه دا دي -
محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور و هم ډېر ښهٔ شاعر او عالم و میاں تجمّل شاه فقیرخېل په سره چینه (یار حسین) کښې سکونت لرلو او اوس يې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمّل شاه فقیرخېل ډېر لوے عالم - شاعر -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوي د زیږېدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه یې ۱۲۰۰ه کم او زیات ده نو داسې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زیږېدلے وي - ددې نه معلومه شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځاے ځاېګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت "مفردات افغاني" کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې رود ه
دے زما سکونت ګسور ه

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه داسې لیکي

سن د هجر چې یاد ېږي
دیارلس سوه حسابېږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۷ه)
پس له اوس بس دینه

ددې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۷ه پورې ژوند تېرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زهٔ خانخیل یم

د خپل نیکهٔ فقیرجمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پسې لوے ولي الله قطب الاقطاب شاعر عالم وُ په فقیر بابا ے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا یې د خاقه او سردارۍ ژوند تېرولو خولوے خداے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سوداري - خاني ئې په نه کړه او د طریقت لارئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقير بابا دے
د وليانو مقتدا دے
يا اول کښې دے سودار وو
د خټکو شهريار وو
دے د کل خټک سردار وو
يو منصف عادل روېدار وو

دا نوو ه د میان تجمل شاه فقیرخېل پېژندنه او س را څو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې میان صیب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنیف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ یکلے شوے چې ذکر ئې کوان او محترم سر محقق زلمي هیوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اته سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پرېس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکېډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۷۷ نومره يو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ یا ۳۲۱ دي کتاب د مرقود کاتب په خط ۱۳۰۷ھ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے یکلے او دا ویاړ میان تجمل شاه فقیرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم روښۍ حثيت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- مېوو- سبزو ، څناورو مرغانو - معدنياتو ، کيمياوي توموته په الفبائي ترتيب کښې راغلي دي کوم چې زموږ د مختلفو بيمارو د پاره د شفا باعث جوړيږي په دې لغت کښې د دغه توتوخيزونو معنې او تشريح په نظم کښې ورکړې شوي ده ازسره ليکلي شوي دي چې د مغوي د شاعرۍ معيارتري معلومېږي شي - هسې خو لغت . فرهنګ يا ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څيز معنۍ په تفصيل سره ليک وي خو ميان تجمّل شاه فقيرخيل د طبي اصطلاحاتو - معنو او تشريح سره سره يو ځاى دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره ليکلي چې نه صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادويه (ميټريا ميډيکا) ورته هم ويلے شي ددې کتاب شروع ورب يسر و تمم بالخير - يا فتاح - اَلشُّعَرَاء تَلَا مِيذُ الرَّحمٰن ته پس بسم الله الرحمٰن الرحيم وَ مَا توفيقي الاّ بالله و عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ اُنِيْبُ نه پس دکتاب نوم داسې ليکلے-

*مفردات افغاني از تصنيف ميان تجمّل شاه فقيرخيل او بيا دَ لوئے خدائے حمد پاک نه دکتاب شروع کوي چې يو څو شعره ليکم

حمد شکر هم سپاس

دخپل خدائے وايم بې قياس

چې لائق ئې د عرفان کړم

دخپل ذات ئې ثنا خوان کړم

حمد ثنا د پاک احد

ازلي دے تر ابد

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس د کتاب د لیکلو سبب ښائي چې عنوان ئې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب د دې کتاب د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه لوره ترخپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے بانډې مقام شوم له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زموږ یاره یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو چې بیمار وو سخت یارانو
زموږ ستړ دېر محکم وو د رنځور داسره غم وو
موږ طبیب ته نبض لوره دې نه شو خوې ګوره
هر طبیب چې به راتنه چې له نبض علاج شنه
علامات به موږ وښل هر حکیم به اورېدل
نا لید لے به علاج دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب ما په ځان کړ ډېر واجب
زموږ ځائے کښې یو حکیم وو ډېر حاذق په خوې حلیم وو
ماله ده د کتاب میزان کړو شروع واوره بیان
میزان ده څخه ما خلاص کړو
رښتیا دا چې موږ کوز پاس کړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځای به پاتې شنه،
ما به ځان ځنې بېل نه کوونه

چې مېزان خلاصه دو روره
ده پس لغات جمع شو کوره
ماوې پاتې کړان لغات شو
زده کول يې ضروريات شو
يوسف زي کښې حکيمان وو
مشهور چې څوک عيان وو
ما له هر يو نه پرسان کړو
دوي په هر يو دا بيان کړو
دا لغات مشهور کړان دي
عربي - فارسي - يونان دي
دا پوهېږده په وړاندې څه ته
زياتې رسېږي مه کوه ته
زړه زما شو ډېر پرېشانه
ګوزېږم به سر ګردانه
حکيم نه وه په دا شانې
چې کامل وي طب کښې جانې

نيت مې اوکړو د سفر
لاړم شهر ته مې ابر

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښې بسیار وو　　هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهنده وو　　ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو　　مخلوقات ورته چندان وو
مګر زهٔ ورته دېره شوم　　پاک الله ته په اسره شوم
خدائے زما نصیب بهتر کړو　　ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو　　هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو　　طبابت زما کامل شو
راغات ما ته مخلوقات شو　　زوګ مې خوږ په هر تماشو
سائلانو راته سوال　　تل کاوه په دا منوال
یو لغات کهٔ شي تیار　　د هر چا به شي پکار
نیت مې اوکړو خدائے دې یاره　　یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان　　چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دُعا باندې
یاده دې کهٔ څوک بندهٔ کاندې
بس کړه میان تجمل شاه تهٔ
خپل مقصود کړه زر انشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زر شي لغات تام

داوو د لغت د لیکلو سبب چې میان تجمل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه تول حال ئې پکښې لیکلے د کوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت تول ۲۷۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تور سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۱۰.۵ سنتي میټر × ۷.۵ سنتي میټر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او مائعاتو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تور سیاهۍ سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څوکور شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے. د رومبني باب شروع داسې کوي -

باب اول در بیان ادویه کهٔ حرف اول انها الف است

فصل الالف مع الابفا رو ببټے معنی او خواص د آبارزده دویم د آبنوس - دریم د آمیس مخلودم د آبیل په دې ترتیب سره لیکي د لته به دې یو دوه مثالونه او لیکو چې دې کتاب په صفحه و باندې لیک دي -

۱- آبارزده !
آبارزده کسره د لبه عربي ده لب شکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانئ کښې زما روره
امو یېقون بلې ته کوره

په رومي کښې هم دا نوم دے
حکیمانو ته معلوم دے

په زبان د هندوستانے
نوم ئې بنګ دي ښهٔ عیان

په پښتو کښې چې مرقوم دي
سوي مس هم د دنوم دي

دا هم سترګوله پکار دي
ښهٔ دارو د هر بیمار دي

په دویمه درجه کښې
سرد هم خشک دي امزجه کښې

۲- آ ابنوس!

آ ابنوس لغت اے که
دا شه زده کسره نیک نفسه

په رومي کښې امیکنس دي
سیفا فیطوس یوناني ښتّ دي

په فارسي هندي کښې یاره
پښتو هم ورسره شماره

دده نوم ابنوس مشهور دے
لویه ونه یارئې ګور دے

حار یابس دي زما روره
په دویم درجه ګوره

شپږ ماسې قدر لرینه
یادکړه ته په نوي شیرینه

کهٔ په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میا تجمّل شاه فقیر خېل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګېدے شي چې دیو شیز معنیٰ ئې په عربۍ، فارسۍ - یونانۍ - رومۍ - هندۍ او پښتو کښې لیکلي. د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغانی

شکر شکر کتاب تام شو
فکرمند زړهٔ مې ارام شو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

زۀ د فکر په دریاب — شپه او ورځ ووم غرقاب
فکر یو عظیم دریاب وو — زړۀ زما غرق ناپاب وو
مرجونیا غوټې ګرزان — ما کوڅو تیارۀ کښې جان
جنګی بون زما خوراک وو — دې کتاب ته مې پښخاک وو
ناګاه لعل دُر الماس — ما پیدون کړل د پرېي قیاس
په نامه د خداوند — و بخش کړل ما په حاجتمند
حاجت مند ورته اکش — طالبان دي د پر د سبس
دي د طب په نیت روان شي — شروع او کړي حکمت خوانشي
چې لغت راشي ستوماڼ شي — له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت دده چې پرېږدي — شروع کړي کتاب کښېږدي
بعضې لولي نۀ پوهېږي — عبس تېرول عمر کړېږي
د لغات دے دُر ګوهر — بلکه د پر دي ترې بهتر
په نامه د کردګار — دي قسمت په طلب ګار
حاجت مند چې نفع مند شي — مطلب بیا مومي خرمند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي — ما دې د پرېه دعا یاد کړي
تل دُعا دې راته کوینه — شاید خدای ما او بخښینه
دا له کړي خپل دیدار — د جنت بوستان دبهار
بس کړه میان تجمل شاه ته — فضل غواړه دالله ته

کۀ نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره لیکي .

سن د هجرت چې یاد یږي
د یارلس سوه حساب یږي (۱۳۰۲ ه)
څلور نور د پاسه ویشه
پس له دې د بس اوس ویشه

ددې شعر نه معلومه شوه چې دا کتاب میاں تجمل شاه فقیرخېل په ۱۳۰۴ ه کښې لیکلے - دا وو په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت او ددې د مصنف میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق ځېړنه هیله لرم چې د تحقیق تنده به یې ځېله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقیرخېل تجمل شاه میاں - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل خوشحال ریسرچ سنټر پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۵ ء

۳- افغاني اثر عبدالحلیم - تذکرهٔ شاعران - پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۶۳ ء -

۴- هیواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټنګ پرېس لاهور ۱۹۹۶ ء

۵- حمیدالله صاحبزاده - دکوک کښې - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمي اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ع

۷ـ د میان حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میان وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ ع

۸ـ مجله اباسین پېښور میاشتینۍ اکتوبر ۱۹۹۰ ء پرېس انفارمېشن ډیپارټمنټ پېښور ـ

۹ـ مجله پښتو درې میاشتینۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ع پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي ـ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کهٔ چرې موږ په حکمت لفظ غور اوکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دے چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هرڅیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې اود طب دپاره استعمالیږي اودا معنې او توبه چې په چاکښې موجود وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب بللے شي - حالانکې په ننۍ زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې کښو چې داسې نهٔ ده - حکمت یو داسې لفظ دے چې ددې جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - څونکه د لته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے اودا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وئیل ددې موضوع د شان سره سمون نهٔ خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر ستي وه چې د هغوئې تول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا په خپله یو بشپړ انسائیکلوپېډیا وه او ددوئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او د دغه مطالعه بیا د دې موضوع حق اداکوي که څرګندې وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دئ - یو شاعر دی نو دا خبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دے مصلح دے. خودشناس، مردم شناس دے. سیاستدان دے. سردار دے د عمرانیاتو ماهر دے. پت پال دے ننګیال دے. جنګیال دے. سپه سالار دے وطب پوهان دے. د نباتاتو ماهر دے د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کونکے دے. د نازکو احساساتو خاوند دے. شاعر دے. عالم دے د ښکاریاتو ماهر دے. پښتون نبض شناس دے سماجي او اصلاحي غړے دے. فلسفي دے صوفي دے سیاح دے. مؤرخ دے. محقق دے. د هنرونو خاوند دے او د ډېرو علمونو نه خبردار دے. او هر کله چې دا خوبه لري نو بیا هغه حکیم دے. دانشور دے او د حکمتونو کان دے او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متاثره ؤ او ځکه خو وائي -

آن حکیم ملت افغانیان

آن طبیب علت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټولې په خوشحال باباکښې موجود وے. خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوی او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پېدېږي نو هم ئې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پېش کوي. دغه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم دېر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې او چېړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي -

د خوشحال وشېل معقول دي
پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علومونو منبع وه او دا ټول علومونه هغوئ مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي کهٔ تش د هغوئ دیوان په ژور نظر اوکتے شي نو هر شعر ئې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي -

درست دیوان ئې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

کهٔ د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو دغه میدان ئې هم کتلے او کهٔ په دغه اړخ غور اوشي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم وُ هغوئ نهٔ صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب ئې هم زده وُ او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښهٔ شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وا ښېل به وا ئېم مختصر
په معنیٰ کښې قیمتي لکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي او څکه خو پیر محمد کاکړ وائي -

که څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

"د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره
هیڅ یو مضمون هم غیر نهٔ دے"

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او څکه خو وائي -

قصیدې ئې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي دے
همګي واړه ګوهر دي دُرو لال

او بیا خو د خپل شاعرانه حکمت په داګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ته معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر یو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئي د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنیس حسن تعلیل طباق الاضداد، ابهام - صنعتِ ترصیع، تنسیق الصفات - د فطرت شاعري - تاریخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکیم موږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو موږ ته د سیاست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تیرولو حکمت را ښائي د ننگیالو او جنگیالو د غیرت او پت د عظمت او عزیمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښېګړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کسدار درس راکوي عرض دا چې دا سې هیڅ یو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصیت د حکمت په کسوټۍ وهلي نهٔ وي او موږ ته ئې په گوته کړي نهٔ وي دا حکیم موږ ته د سیاست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامیابۍ حکمت په دا طریقه را ښائي -

- ورکول توري وهل دا دواړه بویه
  چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
- یا تکیه د یوه خدائے ده یا د توري
  په جرگو مرکو نهٔ شي کار تمام
- کهٔ سردار د خلقو زر لري هنر
  بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمصام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله ګڼي او وائي -

چي زر لري په کور کښي
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اصول هم را ښائي :-

یا سردار لره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو په ښه وزیر
که نه دا وي نه هغه وي
په ژوندون ئې بویه ویر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ور ښائي او په دي حکمت ئې پوهه وي چي په کوم بادشاه کښي عدل و انصاف نه وي نو هغه به ناکامه وي - لکه وائي -

ملوک چي عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چاڅه غم لري
چي دا ئې نه وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته کرم لري

دا څو ئې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیار سړي نښاني هم په ډاګه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيڅ کرې بې ځايه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله به لاس به هيڅوک آزار نه کا
چې بد کړه ارد ے هغه به يار نهٔ کا

د غه شان د کم عقل او احمق سړي خويونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په سلسله شته - او که غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت او کړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
ګنډ وي چې په دا خپل کړي د چا زړونه

حکيم الملت خان بابا خوشحال خان خټک يو دا سې قيمتي ګوهر را ښائي او وائي که چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تير ولو ځښتن به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک با ثباد ے
په بدى کښې څهٔ فائده کوم سود و نه
هغه کار چې په نرمۍ تر سره کيږي
څهٔ حاجت چې رساوشي تر جنګونه
که پخپله د خپل ځان په بدى نهٔ ځې
د مارونو په غارمهٔ منډه لاسونه
په خپلو انو باندې هومره خشم مکړه
چې پردي در ځنې تښتي په مکونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

چې دې قول د چا اوکړو نور ئې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وې ښه میړونه

په رشتیا کښ په دروغ وې سوګند مه خوره
منافق دے چې ډېر ډېر خوري سوګندونه

د حرص سترګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې انبار شي نعمتونه

هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودونه

درته وایم چې په کوم توکې به روښ شي
چې د هر چا سره نکړې ځوابونه

همیشه اوسه خوله پټه نکه ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دوه حرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وېنا کانونه څه لږ ډېر بیان کړو -

ژبه

په بده ژبه ځان ئې جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځائے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښهٔ مې خېر کړو ښهٔ پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپړ ښېګړه

وکړې واړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام ګټي د نيکو نام ګټي
د څوبدو زړونو دارو به تل کا

سخاوت

کهٔ ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور ځي غورزوه په سخاوت

پت

سر دې درومي مال دې درومي پت دې نهٔ ځي
د سړي د چارې ګل څوچې په پت دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
کهٔ توانګې په خزانو د قناعت شې

رشتيا وئيل

رشتيا کړه د هيچا نه مهٔ ويرېږه
رشتيا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبر و شکر

دانائے مهٔ ګڼه - چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ تهٔ چې په منت موے واٴے مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بوټے د کیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کهٔ مرهم پیکار هم نهٔ دي
کهٔ علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به ورخوري ککرے یا به کامران شي

دغه شان کهٔ د پښتو لیک دوو وُنو په منفرد انداز کښې
چې د زنځیرې په نوم ایجاد کړې کهٔ د فراق سندرې چې وېلې
نو هغه چې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې وېلې د فراق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه يې سرګنده ده - که دډېر علم يې د مختلفو مسئلو په صورت کښې راښودلې نو فضل نامه يې دکتوده که غواړې چې د غيرت او عزت پټکې دې په سرکړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه اوکړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمارشې -

ـه چې دستار تړی هـزار دي
د دستار سړي په شمـار دي

ددې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم ودانش لوئ شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څوراکونو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او نهٔ يوا ځې د احکمت حاصل کړم بلکې د بازغونو ني څو يوشه زده کړم او ځان کښې پيدا کړم -

ـه چې وهل خوړل - څوروال کا نور څهٔ نهٔ مے باز شاهين دے
چې يې سوړي لره يوسي يا ميږے دے يا فـاره

بازنامه يې د حکمت د که خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به يې کوم کوم يادوم سوات نامه يې يادکړم که بياض يې يادکړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم د احکيم کهٔ يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوندٔ تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته ددې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو دغه غم يې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې يې صحت ګورې او حکمت نه ډک طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

ګانو
بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو دارو ګان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او دلته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو- او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کي بحر کښې د طب تاجي
زیب وزینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم ګڼي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه ته که نه وي
نو هره خوبي لاړه

دغه شان د مغې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي-
چې که چرې دا راز موږ پیل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ـه

ابدال په دا څلور خویه ابدال وي
کم ویل کا - کم د چا سره کښېنوي
کم ملاستے کا - کم خوراک کاکمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې دي ژوندون
دي نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

ـه

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرر دي د ښش

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنې سړې خوړې اوبه د سړې ځان دي
ولې تود طعام - سړې اوبه ضرر
چې تودې اوبه څوک څښي عمر و وهلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځائے کښې د حکمت خبره کوي او وائي که قوت او
طاقت زیاتول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شوده پیر
چې تر دا نه دارو نیشته معتبر
که ټې موټې او ړے تږے ګبینه خوره
خو په سود ئې خبر مه کړه څل پدر

او دغه شان ډېرې د حکمت خبرې ئې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې که ... عمل پرې وشي نو بنیادم د ډېرو بیمارونه په امان کېدے شي په طب نامه کښې د سر درد بیمارۍ - د نیم سر درد د سترګو بیمارۍ د فالج بیمارۍ - د یرقان بیمارۍ - د ګېډې بیمارۍ د غاښونو بیمارۍ - د نس خوږې بیمارۍ - د بواسیرو بیمارۍ - د ناسور بیمارۍ او د ښځو او د سړو نوړې پټې او بېکاره بیمارۍ ښودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي - پس د هغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاوېدے شي خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ئې دا هم راښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مه کړه چې دا خوبۍ او خاصیتونه نه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبیب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبیب نوم څهٔ اخلې خوشحاله
چې بیمار ورسره راشي بیا بیمار ځي

(۳) د طبیب دارو هغه خوره چې حاذق وي
د ناقص طبیب دارو لري خطر

او چې د دې خوبو مالک حکیم او طبیب نهٔ وي نو هغه په حکمت چرې هم نهٔ پوهېږي او څوک چې بیا د دغه حکیم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وائي -

سل هغه سړے احمق بللے بویه
چې په هر طبیب دارو کا د زخمونو

هر څوک ؤ موږ او نیکو او اووایو نو په خوشحال خان خټک او حکمت لیکل او ویل ډېر مشکل کار دے بلکې دا ډېر وسیع او ژور تحقیق موضوع ده ځکې هم د خان بابا غوندې حکیم الملت او حکیم الحکماء بانډې لیکل او نوشتل د چا د وس خبره نهٔ ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څکه خو خوشحال بابا وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا نا به پرې پوهېږي دنا پوهو کار پرې نيشته
دا دُرچې په بيان خوشحال خټک وئيلي

کتابونه

۱- کليات خوشحال خان خټک سره د مقدمې دارو اښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان خټک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان خټک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان خټک مرتبه همېش خليل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف مير عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظيم پبلشنګ هاؤس پشاور

۸- توريالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسين آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان ختک او دده ادبي مکتب دکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجــلـه پښتو خوشحال خان ختک نمبر مارچ اپرېل مئی ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډیمي پېښور -

---

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان) (رح)

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دوه ارزښنه کتنه او مطالعه اوکړے شي نو که نثر دے او که نظم ددې دواړو صنفونو او برخو سرخېلانو کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول ترديچې د پښتو ژبې يک دود په نوي اندازکښې بيکل ددې هر څه فخر او وياړ يو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ ترننه پورې پښتو ژبې اسرې ننه کړه بلکه تر ننه يې پښتو سره پښتو وکړه دکوي هغه کورنۍ د لوی خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بيان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب وتاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

هميشه به پرې نارې وې د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ويل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکونکي په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوی خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال داسې په پوره اب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوی لوی ستر عالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره ددې کورنۍ ښځې هم دغه میدان ګټلی دے لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغیره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه ده ډېر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه نن د خوشحال بابا د کورنۍ دیوداسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولي الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې ګمنام دے او ډېر ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوی مقام لري او ډېر و کمو ښکو الوته چې د ادب سره دَ تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوی خان بابا خوشحال خان نیکهٔ دوه جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې دَ خواجه جمال الدین او فقیر بابا بانديې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم ئې په دې تولو نومونو غلبه موندلې ده هغه ځکه چې دوي دنیاوي جاه و جلال بادشاهي نوا یې ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېر پېدونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح) غوندې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پاڅې مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي د دغه لوړ مقام د ے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې یوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام دے
په اغه غر دِ ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل ووئيلے شي او د فقير بابا جمال خان سلسلې ته فقير خېل میان کان ووئيلے شي دا قم هم د دوي نسبے د ے جمیل میان د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او لیکل - لوستل - د هغوی به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول د دې متعلق په مناقب فقير جمیل بېګ د شمش الدین کاکاخېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقير خېل په سرېزه د میان فردوس شاه فقير خېل د چشمې اکوړه خټک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړې ناست وو مېنه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطر جمع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم ـ ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې ئې د خپلې کور نۍ بېرغ جګ ساتلے دے او د ډېرخهٔ ئې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلي او وئیلي دي په فارسۍ ژبه کښې ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نمونه ئې په دا رنګ دي ـ

۱ـ دل تذکرة الاولیاؤ (۲) نور محمدیه

دل تذکرة الاولیاء تقریباً د پنځو سو صفحو درونډ کتاب دے اوس اوس ئې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لویو لویو اولیاء ذکر دے دغه شان ئې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریباً د څلور نیمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشیږ ویشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مېل درېم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسۍ کښې لیکلے چې اوس اوس ئې د اسد الله شعور په سریزه سره د افغانستان د علومو اکېډمۍ په فارسۍ کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې ئې د خپل مرشد حالات لیکلي ـ دا هم یو غټ کتاب دے ـ ددې نه علاوه ئې نور د ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومې قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې دد غه کتابونو نومونه داسې راغلي دي.

۱- شمس العارفین ۲- قدوة العارفین ۳- زبدة السالکین ۴- سراج العاشقین ۵- خلاصة الطالبین ۶- تحفة المقربین.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۲۸۵ هـ د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي ددې د شاعرۍ متعلق د وښتو لا ډېر نه دافغانستان ستر محققینو. عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقق اروابناد عبدالحي حبیبي. دکتور عارف عثمان. عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېوادمل غوندې ستر څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د څېړنو نه پرده اوچته کړم او د لته ئې اویکم ولې چې بیا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانه شعراء" دریم ټوک د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو له څانګې کال ۱۳۴۲ هـ ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې لیکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوې ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو دیوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په یک سره کال ۱۳۶۱ هـ ش او ۱۹۸۲ ء صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جمیل خان رح باره کښې لیکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دے او په پښتو کلاسیکو ادبیاتو کښې دادیب. عالم او متصوف په حیث

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او د علاقه لرونکو د احترام وړ ګرځېدلی دی
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې یې دیوان نهٔ
دی چاپ شوی د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو -

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تالیف پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۳۶۷ هـ ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي -

فقیر جمیل بېګ د مستېر او جذبې په وخت کښې منظومې توتې وئیلي دي -

ددې وینا نه پس یې د فقیر بابا رجمکار خان، هغه منظومې توتې لیکلي دي چې هغه به ددې مقالې په آخر لیکم د هغې نه پس وائي -

په دې دول شیخ جمیل بېګ یا فقیر جمیل بېګ روحاني شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې یې لیکنې کړې دي -

ددې درنې هستېر باره کښې ګران ستر محقق زلمي هېوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو (فارسي) د علومو اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ لیکي -

.جمیل بیګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
.جمیل بیګ مرد صوفي مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در حلقهٔ مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت .
.جمیل بیګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان پشتو شعر سرود -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وېنانه پس ئې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه يکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته د غه غزلې د نمونې د سيمې د اکوړي ګړان محقيق پروفيسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ١٩٨٤ء په صفحه ٢٥ - ٢٦ - ٢٧ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګنې خوبۍ شته فکر ئې ژور او الفاظ ئې خوږه دي.

د کلام نمونه :-

ددوي که غزل دے او که ټپې هر لفظ ئې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې ليکلي ټپې ئې د بيلې بيلې واقعې سره تړلې دي که هغه واقعات په تفصيل سره ليکم نو بيا به دا ليکل ډېر طوالت اولري په دې وجه صرف لړ غوندې د واقعې تعارف به ليکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات ئې ژوندي ساتلي او د غه شان نامتو ئې هم لکه صديق بابا، ظفر بابا، محمد ابراهيم بابا وغيره په دغه ميدان کښې د خپل توره نامتو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده.

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټ ستوري تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې راغلي دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅهٔ حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجا ړې

مورپلار زامن نمسي د کوڅې څهٔ شو
خلقې کړې داجل سورو تسارې

بناسته به هٔ چون زلمي شو توري خاورې
برې پرتې دي د لحد خاورې تودارې

جماعت څخه تېربږې مخ ترې پټ کړې
و حجرې وته تهٔ یون کړې د حرارې

درسته ورځ سکه سپک ناستې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې سکه څرنارې

یو ذره د لاَ اله ویره نهٔ شي
نهٔ پوهېږم چې راجېوت یې که کمارې

چې نیکي در څخه نشته بد څو مهٔ کړه
را شه مهٔ تو که په حیله بږيره لارې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپین لي ځو یو نه یو در څخه نیشته
وچ لاشده سره سپین ې سپین ه اهاړي
سم له لاسه کار هم کوو د پر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دادے که ځان ژاړي

دویم غزل

خراب زړه چې مې بیمار وو هغه نه دے
چې مدام په انتظار وو هغه نه دے
چې مې سترګې دیدار لور وته نیولې
تش دیدن ئې په بار بار وو هغه نه دے
چې به ستا په غم کښې شپ و روز جلیا وم
بل په زړه کښې مې انګار وو هغه نه دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پروت ګردن ته مې زنار وو هغه نه دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نه دے
نام و ننګ چې ستا په تور وو له ماتلې
چرې ماته چې ازار وو هغه نه دے
ستا له غمه چې یو دم په قلدرنه ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نه دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چېرې لېدلے
تازه ګل چې په شمشاد وو هغه نهٔ دے
جمال ستا له مخه نور وسته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نهٔ دے

دريم غزل

و بېښته سپین سترګې تارېکې چینګې دا رې
تهٔ لا ګوځې خپل پردې په خبس نغارې
خدا ے طاعت د پاره ورځ له تا سته غوارې
ته د کالو خرڅې نن له خدايا غوارې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخي خو هم د موږ دې په زور کړا رې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

ددې غزلو باره کښې د ځينې محترمو ليکوالو دا خيال دے چې دا غزلې د جميل بېګ نه دې او هغه وائي چې د جميل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سيکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحي ده چې د فقير بابا نوم جميل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جميل خان نهٔ يادېږي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې ليکلي چې په ادبي دنيا کښې ئې جمال يا جمال خان . نوم ليکلو او يادېدلو او په روحاني دنيا کښې فقير بابا او خواجه جمال الدين په نومونو يادشوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه ددوي ديوان لا تراوسه په لاس نۀ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په انګډي کښې موجوده او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي ورارۀ کېږي دَ غزلو سره پېوست دا غزلې ليکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي چې دا هم ددغه زماني شاعر دے او تر اوسه پورې ددې نوم بل شاعر نۀ دے تعارف شوے ددې خبرې هم څۀ ثبوت او شهادت نۀ دے پيدا شوے چې دا شاعر د سېکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سيکانو د دور شاعر دے حالانکه د سيکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره داده چې دا کلام صوفيانه کلام دے او موږ دا په داګه وېلے شو چې هغوي به خامخا صوفيانه کلام ليکلے او ويلے وي هر کله چې ددغه نږدو شاعرانو سره دا نوم را غلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان دخوشحال بابا دور دے بل څوک نۀ شي کېدے .

وس را ځو هغه منظومو ته تو طرف ته چې دوي په بېلو بېلو موقعو ويلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شيخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بیګ (جمال خان) هغوی لحد ته کوز کړل او هغه وخت یې د ډېره غمه چغه کړه.

په بوی دې ټول عالم خوشبوی شو
امیل چند نه په تابو پوټل کړدونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لائلپور)
(فیصل آباد) کښې هم دغه شان واقعه لیک ده.

دغه شان چې هر کله بهاکوخان د یوسفزو سردار او لوی ولي الله اخون څالاک بابا د خپل بنګو څخه د دوما کافرو سره جنګ وو نو په دغه وخت کښې اخون څالاک بابا د دوی په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظو کښې اوو ئېل.

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انباردي
فقیر نه اخلي او نه یې څه بکار دي
اخون څالاک څومره چې اخلي وادې خلي
که خواري نه وي دی د ے نه وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمش الدین کاکاخېل راخستې ده وائي چې دغه وخت د خوړ کانړې د فقیربابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سره او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځای د غه وخت کښې د تنکارو غرو نه ووچې د هغې سره لوی ځوروونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابارح خپلو زامنو د لنډي اخون احمد صیب چې ډېر لوی عالم فاضل او بزرگ وو ته د شریعت دپاره بوتلو چې زموږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع یې شروع کړے هر وخت د جذب ومستۍ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخون صیب چې د فقیر بابا جذب ومستي ولیدله نو دې فرمایل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے دا د شریعت خلاف نه دي فقیر بابا هغه ځای کښې داسې وائي.

که قاضي صیب زما په شان مست شي
ترددۀ زما به هله شریعت شي
خارکیږي که نه وي نه وي
د فقیر به څۀ وي څۀ وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوي اود خوشحال د نمسي محمد افضل خان ختک سره زړۀ بداوے را غلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بایزي چې ډېر لوی سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپدو ننګې دوه د خوشحال بابا لمسي دوه زامنو ته يې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وايي چې جلال خان او جمال خان ورته امداد ورکړو او ورته يې اووے چې دې وخت کښې مهران نه زوګنې ورکړي په مووو قتلان خان چې د دوي زور وو د هغوي د امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او جوش نه داسې اوويل -

اس دې وي په لس دې وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وي جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وي نۀ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده نور شوه ترقي يې اوکړه

وايي چې يو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبيدار ډير ظلم کړے وو تول علاقه يې لوټلې وه د هزارې نه خلق د قافلې په شکل کښې راتلل چې دۀ بنديوان کړل او ټول مال حال يې ترې واخستو - خلق فقير بابا ته په ژړا ا سګولا راغلل چې د صوبيدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکښې ناست کښې سور پد و نو دا اشعار يې اوويل -

ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به دروي خدای د پاره
فقیر دروي خدای د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرګه له څلور یاره

او هر کله چې ببړی ته سور شو نو داسي وائي-

ببړیه ځه د خدای په حکم
ځه به ظالم ځه به دده بندي کوونه
فقیر شو مل د مظلومانو
خدای یې وی مل چې بندیوانه آزادو

او هغوي چې د غه ظالم صوبیدار ته مخامخ شول نو په صوبیدار ریبدل او ښکېدل اوږي بوټي یې شروع کړي تول مال حال او خلق یې ترې راخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان ګرځیدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا اشعار به یې ویل -

دور دور د فقیر دے
د غافل په صورت ویر دے
د غافل په صورت ویر دے
دور دور د فقیر دے

وائي چې یو وخت داسي راغلو چې باراني نه بند شول فصلونه او چیدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګولا راغلل چې خدای پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې چغه کړه.

قحط سالي ډېره په زور ده
پړ پوستلي کور په کور ده
باران دے وروېښه
څوک پکښ نهٔ وي نهٔ وي
تنګاړو باندې باران دے
فقير ته ورځ مهربان دے
و ارمان بېلې ارمان دے
ورپېدلے ته باران دے

د الله پاک کاروانه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوی الله باران اوکړو د فقير بابا سوال قبول شو او فصلونه ښېرازه شول دا هم يو روايت دے چې هرکله فقير جميل بېګ خپلو زامنو اخون احمد حبيب ته شريعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ويلي وُو.

موږ ته چنې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې ځنګه وي لکه چرچنې
د نيمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنې برچه دې خوب نهٔ راکوينه

هر کله چې د لوی خدائے پاک په عشق کښې به تر لړې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې راغلو نو چغه به

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې وېلو -

هغه موزيان به دنيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان داوړکا
دا موذي تش لاني کوي چې مېښ يمه

دا وه دغه لوې ولي الله - صوفي - عالم د شاعر په متعلق خبرونه چې دلته وا ضحه شوه چې د خوشحال بابا نه صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي رودچي د معرفت لار يې خپله کړې او هروخت به په جذب و مستۍ کښې وو خوخپل خانداني روايات يې چرې هم هېر کړي نه دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټونه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوې الله دې اوکړي چې ددهٔ د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پيدائښ کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دا بجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جُز ق" اموز عالم " غريو"

ددې نه ۱۱۱۶ هـ جوړېږي خني محققين يې په قياس څخه زېږېدنه ۱۰۷۲ هـ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تذکاره کېږي چې د جهانګيري او اکوړي نه سهيل په لور د غرونو په منځ کښې کلې دے هلته ئې مزار دے د پښتو خواه د لوړي لوړې نه ورته عقيدتمند راځي او فيض تري اخلي د صفرې په مياشت کښې پرې عرس او ميله کېږي -

کتابونه

۱- پښتانه شعراء دريم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبياتو او تاريخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ هـ ش -

۲- کاکاخېل شمس الدين مياں مناقب فقير جميل بېګ د مياں فردوس شاه فقيرخېل په سريزه د انجمن اتحاد فقيرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانه شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۰۷ هـ ش -

۴- رضا محمد افضل پروفيسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبياتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ هـ ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ هـ

۷- کاکاخېل سياح الدين تذکره شيخ رحمکار ادارہ اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي سټمبر ۱۹۷۱ ز
۹- هېواد مل ز لمی فرهنگ زبان و ادبیات پښتو د افغانستان
د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز
۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک اکتوبر
۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

په تحقیق کښې

د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربي ژبې لفظ دی په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چاڼول د څه شي بنیادي حقیقت معلومول. د یو شي پوره کره کتنه معنی لري په انګریزي ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وېلې شي چې معنی ترې په ښکاره ظاهرېږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دی چې په علم و ادب کښې سوچه جوته جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دی - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوي حقائق وړاندې کړې شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نوره زیاته تشریح او تفسیر اوشي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدې شي که هغه سائنسي ځانګه وي او که ادبي که تاریخي ځانګه وي او که جغرافیائي ځانګه تحقیق په هره ځانګه هر اړخ هره موضوع او که په هر میدان کښې وي دا د پرګسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکړ کېږي کار دے د تحقیق مېدان د پراخت مېدان دے په دې
مېدان کښې د محقیق اسونه سترې شي محقیق په کښې بې ساه
شي وارخطا هم شي خو سره د دې به حوصله نۀ بائيلي خپل
مرام ته به ځان رسوي د دې شال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغلرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله او ګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو يره هم وي خو دغه ملغلرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه را ويستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کاميابي مومي دا يو ډېر خوندناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته يې ختمي نۀ دے ويلے او نۀ تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي . د تحقیق دپاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي که چرې مونږ په يو شاعر تحقیق کوو نو د هغه د زمانې تاکل
د هغه دليک او د هغه د شاعرۍ په انداز يانې ژور نظر اچول او بيا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي د هغه شان د هغه شخصيت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه -
استوګنه وغيره د هغه د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زمانې د نورو پوهانو د ليکونو
او کلامونو په رڼا کښې به يې رايې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله د دغه مواد
پېدا نۀ شي نو بيا به د چاپېرچل نه حالات معلومات حاصلول وي که په هغه
نوې چا په روستو زمانه کښې څه ليکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رايې قائمول وي . په تحقیق ډېر لوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې ډېرې کتابونه ليکلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي نو دلته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهمیت دے د تحقیق دپاره به د روښنې هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول ي او جمع کول شي چې د کوم په بنیاد چې به محقیق خپله راې پېښ کوي او یا د کوم په بنیاد - به محقیق د خپل تحقیق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقیق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول شي د هغې ډېر زیات په دې میدان کښې اهمیت او ضرورت دے ولې چې بغیر ددې نه تحقیق نۀ شي کېدے ددې مثال د یو عمارت بنیاد وي ترڅو چې د عمارت بنیاد دپاره کاڼے خښته - او نور لوازمات نۀ وي تیار نو عمارت نۀ شي جوړېدے دغه شان د تحقیق دپاره ماخذونه او ذرائع د کاڼي او خښتې کار ورکوي -

دا ماخذونه ذرائع په دوه قسمه څخه دي چې یو ته بنیادي یا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر وبللې شي او دویمه ته ثانوي ماخذ یا ذرائع وبللې شي - چې په انګرېزۍ کښې ورته دا رنګه ټکي استعمالېږي -

١- بنیادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

٢- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشریح یا تفصیل بیانول پکار دي چې لوستونکي ته اسانه شي -

١- بنیادي ماخذ یا ذرائع :-

محقیق چې هر کله په یو موضوع تحقیق کوي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پېوست ماخذونه بنيادي
ماخذ کڼلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په
هغې کښې د هغه واقعاتي ريکارډ موجود وي چې تحقيق کونکي
يا ليکونکي په خپله ليدلي او رېدلي وي يعني په بنيادي ذرائعو
کښې د موقع شهادت زيات اهميت لري چې په هغې سره دَ
تاريخ په معقوليت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه
شي د " بحے - ليونړ د بېټس " په وړاندې سره مؤرخينو بنيادي
ماخذ يا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسيم کړي -

۱- بنيادي مخطوطات :- په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزې

ريکارډونه مرکې او نور متفرقه څيزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات :- په دې کښې د صوبائي

حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري يادداشتونه تقريرونه
د خطونو مجموعې او نور معاصر مضمونونه شامل دي -
د بنيادي ماخذ شال ګران او محترم محقيق - نقاد - شاعر -
ډرامه نګار پوهان همايون صاحب په خپل تاليف د تحقيق فن
کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې ورکوي -
ډاکټر جميل جالبي په خپل تصنيف تاريخ ادب اردو جلد
اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو
او مطبوعه تصانيفو ذکر کړے دے د دې کښې څنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر يې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے. د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۲۹۲ - ۲۹۳ لیکي.

> "سید بلاقي په ۱۰۵۵ھ / ۱۶۴۷ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو سترګو لیدلې ده چې حواله دا سې ورکوي.

> معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه د ته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶ھ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو وو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د ته پېش کړے شو.

۲- ثانوي ماخذونه:-

که چرې یو لیکوونکي یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوونکي په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت کښلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جینتري یا نې قیمي سرکاري اطلاعات - ذاتي بیانونه - تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیواد مل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې یو اقتباس د بل په حواله ورکوي -

"دیوان ریخته په پارسي او هندي ژبو دده دیوان دے چې هندي تذکرو کې هم یادونه کړي او مفتي ولي الله وییلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه یو قومي دیوان لري "

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې د غه دیوان زلمي هیوادمل په خپله نه دے ولیدلے بلکه د مُفتي ولي الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس نیکل دا د وُ د ثانوي ماخذ مثال دے خو محققین د اقتباس حواله نه ورکوي د مصنف چا چې اقتباس لیکلې وي نوم هم نه ورکوي بلکه داسې ترې ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا یو د پر غلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ایم سلطانه بخش ډاکټر- اُردو میں اُصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- ایم سلطانه بخش ډاکټر- اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- هما محمد همایون - د تحقیق فن

اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هیواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنګ پرېس لاهور ۱۹۹۲ء

۵- کاشمیري تبسم ډاکټر " ادبي تحقیق کے اُصول مقتدره قومي زبان اسلام آباد.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوه حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړې شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متي مناجات د بیټ نیکه دعا او د غه شان نور ډېر اشعار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلې شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږ والے او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات راولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هر څه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي موې نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځائېږي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او داد نثر کمال دے چې موږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او ددغه تخلیقي اقدارو په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي میدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے ددې په ذریعه موږ دخپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډیکل ډېر ګران او سرخوږې کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ھ په صت څهٔ دا رنګه کوي -

نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق اروا ښاد ډاکټر سید انوارالحق په دري میاشتینۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء صـ۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې او وائي چې دوبلو - لیکلو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هيغه نيغه ساده او بې تکلفه ژبه چې د وزن او قافيو د ترون نه آزاده وي او سړے په کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او ازادۍ سره بيانولے شي نثر دے

د ا څو وو د پښتو ادب د محققينو او پوهانو د نثر باره کښې تعريفونه او س گورو چې د خارج پوهان (مستشرقين) د نثر متعلق څۀ وائي د پښتو نثر ته کوم کتنې ئومې کتاب تاليف د ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبيبي د افغانستان د علومو اکېډمي له خوا په ۱۳۶۰ هـ ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې ليکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څو مره ساده او دلکش وي هغه مفيد وي -

۲- کالرج ليکي : فصيح او مناسب الفاظ چې وزن نۀ لري نثر دے -

۳- موسيو روزوان وائي :- د انسان په ژبه يا قلم کۀ کوم خيالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه نثر دے -

د دې تعريفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافيې او د وزن يا بحر د قيد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافيه رديف پورته وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو یو قسم دا دی

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وینا وئیلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - د وینا کانې چې عالمان او پوهان ئې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په یکلو کښې کم او په وئیلو کښې زیات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د لیک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کومه وینا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او دغه نثر د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سلیس نثر وائي دوېم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے د دوېم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وئیلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مسجّع او مرصع نثر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نه لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې لیکلے شي -

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء :-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې راغلے . په پښتو ژبه نظم د امیر کروړ (۱۳۹ھ) نه راوړشا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نه ده چې ابتداء کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق ارواښاد عبدالحئ حبیبي موند لے کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳ھ - ۲۹۷ھ) نه راوړشا شوې ده او دا د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنائې ده "د ریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانه" چې د شیخ کټه" تالیف دے نه روایت راخستے دے خو دا موږ په یقین سره نه شو وئیلے چې دا به د نثر رومبني کتاب وي ولې چې چاپېدلے نه دے او وجود ئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - د غه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ هـ خواؤ شا کښې تیر شوی دے - د قندهار سره نژدې په
ارغسان کښې او سېد و ځینې عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر د ومبنی کتا
دے وائي چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کښې د شیخ بیټني - شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غوندې د لویو ولیانو ذکر شوی دے دا کتاب د فریدالدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د هغه
وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوی څو ځینې عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر د ومبنی کتاب نه مني هغه ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دے موندلے شوے بلکه څو پاڼې موندلے شوې زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتداء ده په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر اولنی کتاب دے هغه د ستر صوفي مبارز - توریال پیر روښان
عبدالله اُرمړ بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" دے چې د موندلو
اعزاز ئې د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ دا توبېلکي ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دے چې د جرمني د کتابتون نه ئې مائیکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو ددې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوے او د نثر د ومبنی کتاب خیر البیان دے ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ولیکلو د اکتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې
لیکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یولسمې صدۍ پورې دور وو
ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د
اخوند درویزه زوے - بابوجان ، ملا مست زمند ، الله یار - اخونے
قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نو یو اځې بایزید روښان
د پښتو نثر رد ښځه کتاب او لیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ
ئې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر
کښې لیکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه
دور کښې نثر ساده سلیس او په خوږ انداز کښې شروع شو او د خوشحال
بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د
زامنو عبدالقادر خان ختک ګلدسته - ګوهر خان ختک قلب الستیر د
افضل خان ختک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاریخ مرصّع - علم خانه دانش
وساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان
د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې
ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم
دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي
په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال
شوي دغه او سنے دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د
میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدین افغان ، مولوي
عبدالرؤف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې
مولوي میر احمد شاه رضواني ، منشي احمد جان ، سید راحت زاخیلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او د اسې نورو پېښوري پوهان عالمان تر اوسه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پښکاره دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات پښکل او کړے شي

کتابونه:

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه
۲- رښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور -
۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ه ش
۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ ع
۵- رفیع حبیب الله د پښتو غوانۍ رتنه کوې د افغانستان اکادمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ه ش -
۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائیزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ ع
۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ه ش -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library